

---

*Studija*

---

Izvorni znanstveni članak  
I Heidegger, M.  
Primljeno: 28. travnja 2005.

---

**Kritika i metoda: Heidegger kao slučaj i kao mislilac**

---

DUNJA MELČIĆ\*

*Sažetak*

Rasprava razlikuje dva načina na koja Heidegger može biti predmetom znanstvenog istraživanja. U jednom tipu istraživanja fungira kao historijska osoba političkih zbivanja, pa je predmetom povijesne znanosti, te takva istraživanja moraju zadovoljavati znanstvene kriterije historiografske metode bez obzira na to kako se kritički odnosila spram svog predmeta. U drugom tipu predmet su Heideggerovo djelo i filozofski motivi njegova političkog angažmana s početka nacističkog režima 1933/34. Razmatranje pokazuje da u oba slučaja nailazimo na nemarne znanstvene postupke i da često prevagu imaju unaprijed postavljene teze koje tendiraju k dokazivanju krivice.

Razmatranje ima sljedeći tijek: nakon kratka uvodnog pregleda aktualnog stanja debate slijedi kratak historijski pregled faza kontroverze, potom ekskurs o biti znanstvene metode, te kritički prikaz nekih radova povjesničara na kojima se pokazuje kako istraživanje može zastraniti ne poštuje li kriterije i standarde znanstvene metode. U drugom je dijelu u središtu pitanje interpretacije odnosa filozofije i političkog angažmana. Tu se – uz (kritičko) referiranje o nekim novijim pozicijama (Fried, Kiesel, Thomä) – zastupa teza da filozofske motive Heideggerova “skoka” u politiku treba ponajprije tražiti u metodološkim dimenzijama njegova djela, naročito onima vezanima uz probleme utemeljenja, a ne toliko u nekim pojmovnim podudarnostima njegovih kategorija s nacističkim vokabularom i predodžbama.

*Ključne riječi:* slučaj Heidegger, genocid nad Židovima, Hannah Arendt, metoda, Hugo Ott, Karl Löwith, marksizam, nacizam, platonizam, Nietzsche, narod, jezik, povijesnost

Filozofska, znanstvena i ina literatura o Heideggeru, njegovu mišljenju, životu i kriznom dobu u kojem je djelovao narasla je u gotovo trideset godina od njegove smrti 25.

\* *Dunja Melčić*, slobodna autorica, filozofkinja, doktorirala filozofiju na J. W. Goethe-Universität u Frankfurtu, živi i radi u Frankfurtu u Njemačkoj.

svibnja 1976. u nepreglednu masu.<sup>1</sup> I njegova se ostavština kontinuirano tiska u *Sabranim djelima* (*Gesamtausgabe*, dalje GA), pa je potkraj prošle godine izišao stoti svezak, a uznapredovalo je i objavljivanje prepiski sa suvremenicima, kolegama, učenicima i prijateljima i prijateljicama kao što su Elisabeth Blochmann (1989.) i Hannah Arendt (1998.). Nakon važne prepiske s Karlom Jaspersom posebno se nestrpljivo već dugo očekuje opsežna korespondencija s Rudolfom Bultmannom te Karlom Löwithom. Smatra se, naime, kako je odnos Heideggera i marburškog teologa Bultmanna, s kojim se sprijateljio dok je bio profesor na sveučilištu u Marburgu, urodio najintenzivnijim i najotvorenijim intelektualnim dijalogom u njegovu životu. Tri pisma iz prepiske s Löwithom već su objavljena, te dokumentiraju jednako osebujan odnos filozofa i njegova prvog učenika, pa se mogu čitati kao najava zaista uzbudljiva svjedočanstva vremena i jednoga dinamična, pa i dramatična odnosa dvojice intelektualaca (Papenfuss/Pöggeler, 1990.: 28-31).<sup>2</sup>

Osim toga rasta materijalne osnovice za izučavanje Heideggerova djela, veoma su važni i određeni pomaci u pristupu njegovoj filozofiji. Naime, desetljećima je zajednica znanstvenika, filozofa i sociologa koji su se bavili njegovim mišljenjem bila podijeljena gotovo u dva tabora, posebno u Njemačkoj. U jednome su agirali Heideggerovi učenici i poklonici, a u drugome osporavatelji i protivnici. Prvi su u ranom poraću hinili da s Heideggerom za hitlerizma nije bilo ništa, odnosno ignorirali ono što se nije moglo prešutjeti, npr. jednogodišnje obnašanje rektorske dužnosti, a drugi su pronalazili i objavljivali notorne Heideggerove političke govore kojima je na različite načine pozivao na aktivnu podršku nacističkom režimu, uzimajući te dokumente kao dokaz izvorne kontaminiranosti njegova mišljenja desničarsko-konzervativnim idejama i predispozicije njegove filozofije za totalitarni svjetonazor i odgovarajuće političke koncepte. Pod sve većim teretom dokaza Heideggerove upletenosti u nacistički režim pojedinci iz prvoga tabora počeli su u osamdesetima pridavati više pažnje tom problematičnu razdoblju njegova života i rada.<sup>3</sup> U suprotnom pak taboru ne popuštaju do danas, jer u njemu svatko tko se imalo ozbiljno bavi Heideggerovom filozofijom važi za apologeta, adepta, ukraatko – neprijatelja.

U tom gotovo rovovskom filozofskom pozicioniranju u posljednjem se desetljeću dogodio pomak, vidljiv u rastućoj pretežnosti radova usredotočenih na tekstualnu analizu, odnosno kritiku ili fundiranih u njoj kao i u sve većem broju komparativnih studija (Friedman, Kiesel, Thomä, Rentsch). Dosta je naznaka da pozadinu tih promjena u bitnom određuje smjena generacija, odnosno postupna prevaga mlađeg naraštaja u znanstvenoj diskusiji, što navješćuje da bi trezveniji diskurs mogao polako potisnuti tvrdokornu polemiku poratnog razdoblja. Ove prilično generalizirajuće uvodne naznake treba ipak nešto precizirati: golem istraživački posao niza vrsnih poznavatelja i egzegeta Heideggerova djela zapravo je u njemačkoj znanstvenoj javnosti uvijek stajao u sjeni pole-

<sup>1</sup> Samo u vremenu 2002.-2005. freiburška sveučilišna knjižnica u rubrici *Monografije i zbornici* unutar golema kataloga o Heideggeru navodi 180 naslova; v. <http://www.ub.uni-freiburg.de> (videno 23.02.2005.); bibliografija djela o Heideggeru Hans-Martina Saša navodila je još 1982. godine 5.362 jedinice sekundarne literature.

<sup>2</sup> Tri pisma tiskana s odobrenjem Heideggerova sina, u: Papenfuss/Pöggeler (ur.), 1990.

<sup>3</sup> Tim se razdobljem bavi moj ogleđ: Melčić, 1989.

mike vezane uz njegov politički angažman, te su istraživanja i njihovi autori – čak i kada se radilo o priznatim stručnjacima poput Carla Gethmanna, Friedricha Wilhelma von Herrmanna, Otta Pöggelera – ocjenjivani, pa i (interno) etiketirani uglavnom po odnosu prema Heideggerovoj političkoj aferi. Već puka golema prevaga istraživanja koja se bave filozofskim pitanjima stavila je na neki način stvari na svoje mjesto, jer odgovara stvarnoj važnosti tema. Međutim, ni to nije urodilo temeljitijim preispitivanjem tzv. slučaja Heidegger; sjena koju taj “slučaj” baca na mislioca Heideggera možda je još prevelika.

Ovdje se želim pozabaviti pitanjem o tome što čini tvrdokornost “slučaja Heidegger”. Pritom osnovna teza glasi: Bitan element “slučaja Heidegger” leži u metodi, i to s jedne strane u metodskim jednostranostima i manjkavim pristupima predmetu (kao osnova kritike), a s druge u mogućnosti nalaženja spona između Heideggerova mišljenja i angažmana, mogućnosti koja nam se otvara ako se methodske perspektive stave u prvi plan, čime se istodobno izbjegava dokazivanje *ex post* hipoteza sadržajnog tipa.

### *Kratki historijski pregled ‘kontroverze Heidegger’*

Kontroverza o Heideggerovu pronacističkom angažmanu već je i sama postala predmetom filozofsko-historijskih ogleda (Rockmore, 1996.; Fried, 2000.). Svako malo netko objavi članak ili knjigu o tome kako, eto – da se malo slobodnije izrazim – svijet dosad nije shvatio koliko je duboko i/ ili trajno Heidegger bio slizan s nacizmom. Radoznali čitatelji onda – u slučaju da su kako-tako upoznati s problematikom – uglavnom dožive razočaranje budući da iza takvih najava ne slijede i neke nove činjenice, dokumenti, otkrića.

A većina je zaista bitnih dokumenata vezanih uz tu filozofovu aktivnost odavna objavljena. Guido Schneeberger u Švicarskoj je još u početku šezdesetih sabrao Heideggerove govore kojima je kao rektor Freiburškog sveučilišta širio pronacističku propagandu (Schneeberger, 1962.). Ta publikacija nije tada imala većeg odjeka, ali se ipak svako kasnije istraživanje moglo služiti ondje objavljenim dokumentima. Zapravo, u Njemačkoj je u pedesetima i ranima šezdesetima u trendu bilo zanemarivanje bliske prošlosti; velika je većina sveučilišnih profesora bila upletena u nacistički režim, ali samo su rijetki morali zbog toga snositi posljedice. Heidegger je izgubio katedru, pravo da predaje i uči na sveučilištu, te javno nastupa (do 1949.), mirovina mu je bila neizvjesna i uopće je imao dosta neugodnosti od strane francuske prisilne uprave u Freiburgu.

Saveznici su izvorno planirali Njemačku podijeliti na tri okupacijske zone, a kako se s krajem rata Francuska uspjela ugurati među pobjednike, nakon kapitulacije je na jugu stvoren i četvrti, najmanji sektor i predan njoj na upravljanje. Taj okupacijski režim trajao je do utemeljenja Savezne Republike Njemačke 1949. Teoretičar državnog i ustavnog prava Carl Schmitt, Hitlerov “krunski jurist”, bio je godinu dana u internaciji, potom dva mjeseca u pritvoru u Nürnbergu, osim što je – kao i Heidegger – bio udaljen sa sveučilišta, ali trajno. Bilo je još nekoliko spektakularnih slučajeva, naime zbog podrške Hitleru osumnjičenih i dijelom osuđenih poznatih i slavni umjetnika, ali se za mnoge slučajeve “smeđe prošlosti” doznalo tek desetljećima kasnije, kad su različite biografije, historijati institucija i fakulteta i slično postali predmetom znanstvenih istraži-

vanja.<sup>4</sup> Prva dva poratna desetljeća spremnost je Nijemaca da se suoče s bliskom prošlošću bila minimalna, a često su simpatije bile na strani onih koje se sumnjicalo kao ratne zločince ili aktiviste režima. U toj društvenoj atmosferi, u kojoj je Hannah Arendt prilikom prvoga poratnog posjeta 1950. posebice zapazila rasprostranjen osjećaj samosažaljenja, razračunavanje s nacističkom prošlošću nije bilo *en vogue*.<sup>5</sup>

Heideggerovi poklonici i simpatizeri zarana su mu nastojali olakšati nezavidnu situaciju, pozivajući ga, primjerice, da održi neko predavanje, privatno organizirano, i tako ga izvuku iz izolacije. Zapravo, to mu je u velikom stilu omogućio još na početku poraća mladi Jean Beaufret, poslavši mu preko nekoga francuskoga časnika, koji je s okupacijskim trupama ušao u Freiburg, pismo puno oduševljenja za njegovu filozofiju. Na to je Heidegger pozvao Beaufreta da ga posjeti i on mu je za tog posjeta u rujnu 1946. pružio povod za prvu poratnu raspravu, odnosno otvoreno pismo u kojem odgovara na Beaufretovo pitanje o tomu što misli o humanizmu.<sup>6</sup>

U razdoblju od 1945. do sredine šezdesetih “slučaj Heidegger” može se ovako reziimirati: za svoj je angažman kao prvi “nacistički” rektor bio od strane denacifikacijske komisije Freiburškog sveučilišta i francuske vojne uprave dosta strogo kažnjen s obzirom na stvarni udio tih ni godinu dana službovanje u etabliranju režima, a pogotovo u provedbi nacifikacije sveučilišta, koja po shvaćanju režima počinje tek nakon njegove demisije. Francuska vojna vlast čak mu je 1946. ukinula mirovinu, ali je odluka poslije opozvana. Međutim, uzme li se u obzir percepcija onih koji su svjedočili i uopće bili protiv njega, Heidegger se “izvukao”. Naknadno mu je odobren status emeritiranog profesora, pa je tako mogao (od 1951/52.) nastaviti predavati na matičnom sveučilištu.<sup>7</sup> Usp. prkos diskriminacijskim mjerama i restrikcijama, već 1947. u Švicarskoj objavljuje *Pismo o humanizmu*, slijedi 1949. peto izdanje nastupnoga govora u Freiburgu 1929, kada je naslijedio Husserlovu katedru, *Što je metafizika?*, godinu potom zbornik radova pod naslovom *Holzwege*, a u Francuskoj Beaufret i drugi poklonici osvajaju teren za Heideggera, koji korespondira s tada kulturnim Sartreom. Dakle, nipošto nije primjereno govoriti o potpunju izolaciji.

<sup>4</sup> Takva su istraživanja naglo postala popularna u osamdesetima, zapravo pošto su akteri već bili pod zemljom, a najbliži učenici izgubili odsudan utjecaj u akademskim sredinama.

<sup>5</sup> Hannah Arendt je po narudžbi židovske organizacije *Commission on European Jewish Cultural Reconstruction* između ljeta 1949. i proljeća 1950. putovala Njemačkom, te dojmove i opažanja iznijela u tekstu *Besuch in Deutschland*, 1950.; sada u: Arendt, 2000.

<sup>6</sup> Okolnosti nastanka tog pisma *O humanizmu* iscrpno i živopisno opisuje Rüdiger Safranski u svojoj biografiji, osvjetljujući pritom i francusku intelektualnu pozadinu, tj. trijumf Sartreova egzistencijalizma kao povod Heideggerovu odgovoru, v. Safranski 1994.

<sup>7</sup> Heideggerovi se protivnici posebno trude dokazati kako je Heidegger i nakon ostavke ostao odan režimu i njegovim ciljevima, ukoliko – bio i ostao uvjeren nacist. Postavlja se pitanje mogu li se takve teze dokazati navođenjem činjenica poput one da je ostao član nacionalsocijalističke partije (u koju se učlanio 1. svibnja 1933., dakle nakon njezina dolaska na vlast), što je potpuno lišeno razumijevanja historijskoga i nasilničkoga konteksta u jednoj diktaturi. Spomenuta bi činjenica mogla poslužiti kao dokaz tek nakon kritičke obrade samog podatka, koja bi pak morala uključiti barem razmatranje o tome kakve bi konzekvencije morao snositi netko tko bi svojevoljno napustio svemoćnu nacističku partiju. Usp. tekst “I nakon službena povlačenja iz visokoškolske politike on ostaje odan Partiji kao njezin član do sloma Reicha”, u: Martin 1989.: 36.

Godine 1953. Heidegger pod naslovom *Uvod u metafiziku* objavljuje predavanja koja je držao u ljetnom semestru 1935., što izaziva snažnu kritičku reakciju mladog Jürgena Habermasa, odnosno oštar napad na Heideggera.<sup>8</sup> Habermasova generalna dijagnoza glasi: “Njemačka je situacija nakon 1945. obilježena trajnim izbjegavanjem tog problema”, problema, naime, “fašističke inteligencije” za koji Habermas tvrdi da su mu korijeni u “pret povijesti fašizma”.<sup>9</sup> Po njemu, objavljivanje tih predavanja pruža svjedočanstvo za oba naznačena fenomena, što se posebice ogleda u Heideggerovoj napomeni o “unutrašnjoj istini i veličini tog pokreta”, naime nacionalsocijalizma (a u razlici prema njegovu političkom faktičkom obliku), te u činjenici da su te izjave bez ikakva komentara prvi put objavljene 1953., iz čega se, misli Habermas, može zaključiti “kako na nepromijenjen način izražavaju Heideggerovo današnje shvaćanje”.<sup>10</sup>

Ta Habermasova recenzija označava početak generalnog preokreta u recepciji Heideggerova mišljenja i u odnosu spram njega kao osobe i učitelja.<sup>11</sup> Faza koja počinje tom polemikom – te zapravo traje do danas – mogla bi se zvati fazom borbe protiv Heideggera i suzbijanja njegova filozofskog utjecaja. U članku u povodu filozofova 70. rođendana Habermas se 1959. posebno oborio na taj utjecaj i pritom karikirao Heideggerove nastupe u poluprivatnim kolokvijima, kružocima, i njegove poklonike koji nisu bili iz redova kolega i znanstvenika.<sup>12</sup> Koliko znam, tu Habermas prvi put u polemiku uvodi oštri agitatorski stil koji će biti karakterističan za neke kasnije polemične rasprave u knjizi *Filozofski diskurs moderne*, stvarajući povremeno dojam da čitatelje poziva na barikade protiv Nietzschea, Heideggera, premodernih i postmodernih “totalitarizirajućih” kritičara moderne.<sup>13</sup>

<sup>8</sup> “Uz objavljivanje predavanja iz 1935. godine”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 25. lipnja 1953., dostupno u: Habermas<sup>3</sup>1984.

<sup>9</sup> Prijevod moj, 66.

<sup>10</sup> *Isto*. Zbog cjelovitosti napominjem još da Heidegger dotičnu “unutrašnju istinu i veličinu” nalazi u “susretu planetarno određene tehnike i novovjekog čovjeka”, a tu je napomenu stavio među zagrade kao i niz sličnih koje je – tvrdi – tada napisao, ali ne i obznanio pred slušateljima; usp. Vietta 1989. Vietta se zdušno trudi relativizirati pozitivnu konotaciju Heideggerove karakterizacije nacističkog pokreta iako nikakva interpretacijska akrobatika ne može izbrisati golu činjenicu “that Heidegger never specifically rejected (although he did much to obscure) what he took to be the ‘inner truth and greatness’ of National Socialism”, kako zaključuje Fried 2000.: 255.

<sup>11</sup> To razdoblje vrlo jasno opisuje Safranski 1994.: 469: “Die fünfziger und die frühen sechziger Jahre haben einen Katastrophendiskurs ausgebildet, der friedlich koexistierte mit dem Aufbaueifer, dem Wohlstandsbehagen, dem Optimismus in kleinen Dingen und auf kurze Distanzen. Die Stimmen der Kulturkritik begleiten in düsterem Moll die muntere Geschäftigkeit der prosperierenden Bundesrepublik. Zu dem Chor dieser Stimmen gehörten Adorno und Gehlen ebenso wie Heidegger”.

<sup>12</sup> “Gewiß ist Heideggers Wirkung nicht auf die Universitäten beschränkt; ja, die Anhänglichsten versammeln sich eher ante portas. Diese kleinen Kreise, zu Sekten manchmal zusammengeschlossen, sind im Lande verstreut und schwer zu überschauen”, Habermas<sup>3</sup>1984.: 73.

<sup>13</sup> Usp. osobito: “Horkheimer und Adorno kämpfen noch mit Nietzsche, Heidegger und Bataille versammeln sich unter Nietzsches Banner zum letzten Gefecht”, Habermas 1985.: 158.

Ta se nova faza u odnosu prema Heideggeru može shvatiti kao dio novoga poratnog diskursa u Saveznoj Republici Njemačkoj u kojem mlađi intelektualci počinju davati ton. Temeljno iskustvo te generacije određuje percepcija Drugoga svjetskog rata, odnosno njemačkog rata protiv Europe, i svijest o nacističkim zločinima, osobito u vezi s istrebljenjem europskih Židova. U prvim poratnim desetljećima ta svijest postaje – generalno govoreći – to izrazitija što se povećava biografska udaljenost od samoga zbivanja iako je, naravno, i ta tendencija vremenski ograničena, konkretno: gubi se u pokoljenjima rođenima u šezdesetima i sedamdesetima. U tako burnim vremenima generacijske razlike od deset godina nalikuju epohalnim rezovima. Ugrubo rečeno, jedna je generacija bila na bojištu, druga je u školi pjevala pjesmice o velikom nacističkom vođi i njemačkoj velebnosti, a sljedeća se rodila u porušenoj i poraženoj Njemačkoj i odrastala većinom u obiteljima bez oca. Upravo je ta generacija, rođena u ratu ili uoči i neposredno poslije kapitulacije, u šezdesetima pokrenula najoštriji generacijski konflikt novijega doba.

Što se tiče Heideggera, on će u tom novom diskursu Republike kojim dominiraju marksistički i neomarksistički ideologemi te raznorazna lijeva revolucionarna učenja biti na dalekoj margini, a u javnosti će se spominjati isključivo u negativnom političkom kontekstu. Čini se da Theodor Adorno nije to bio navrijeme primijetio: kada je objavio svoj obračun s duhom pedesetih, odnosno Heideggerom, za čiju ontologiju tvrdi da ima fašističku jezgru, taj je duh bio ustupio mjesto nekome novome.<sup>14</sup> Heidegger istodobno naveliko postaje predmetom sprdnje u literaturi i feljtonistici.<sup>15</sup> Ta se sprdnja nadahnjuje *pretpostavljenim* amalgamom osebujna filozofskog jezika i fašistoidna stava ili nekakva militarističko-fašističkoga habitusa, kako to posebice sugerira Günter Grass u romanu *Hundejahre* (1963.; *Pasje godine*, SysPrint, Zagreb 2003.) Možda ipak ima nešto u rasprostranjenoj predrasudi da je manjak humora element njemačkoga nacionalnoga karaktera, no ako se taj manjak i može nedvojbeno primijetiti kod Heideggera,<sup>16</sup> jednako je karakterističan i za autore koji bi ga htjeli ismijati, karikirati, izrugivanjem poniziti ...

<sup>14</sup> Za taj pamflet pod naslovom *Jargon der Eigentlichkeit* (nešto kao “žargon autentičnosti”) Safranski 1994.: 471-472 piše: “Der “Jargon der Eigentlichkeit” rechnet mit einem Zeitgeist ab, dessen Zeit schon abgelaufen war, als das Buch Mitte der sechziger Jahre erschien”.

<sup>15</sup> Dieter Thomä, urednik zbornika *Heidegger Handbuch*, napisao je i poglavlje o Heideggeru u satiri, *Heidegger in der Satire. Das Herrchen des Seins*, gdje je sabrao brojna djela, odnosno odgovarajuća mjesta u djelima suvremenih pisatelja i spisateljica, v. Thomä 2003.: 510-513.

<sup>16</sup> U fenomenološko-hermeneutičkoj fazi Heidegger je u predavanjima i seminarima na fascinantan način izlagao i otkrivao različita raspoloženja i emocionalna stanja te njihov egzistencijalno-ontološki značaj, ali smijeh, veselje, humor i vic, također fenomene svakodnevice, ondje nećemo naći. Zanimljivo je što Heidegger, zaljubljenik u antičku Grčku, nigdje – koliko znam – ne spominje Aristofana, klasika komedije i autora komada u kojemu se Sokrat ismijava, a njegovo “filozofiranje” izvrgava ruglu. To je pogotovo upadljivo kada se zna da su komediografi, a posebice Aristofan, neprocjenjivo vrijedni za klasičnu filologiju, jer se služe svakodnevnim razgovornim grčkim (atensko-atičkim) idiomom za razliku od arhaična, uzvišena, u svakom slučaju od svakodnevice udaljena knjiškog jezika. Kako je Heidegger, koji se svojom filozofijom i novim jezikom tako radikalno okrenuo onomu što je najbliže u svakodnevnom životu, mogao to zanemariti?

Ipak, Heidegger privatno svoje političko posrnuće naziva najvećom *glupošću* (Dummheit) u životu, kako navodi Petzet (1983.: 43) u sjećanjima na nj. Glupost je, naravno, najsigurnije vrelo komedije, humora, vica, iako samo onda kada joj se pristupi s oštromnošću, humorom.

Možda su nekome rečenice poput “egzistiraj mi jednu cigaretu” u šezdesetima i bile komične, no danas djeluju sasvim usiljeno.<sup>17</sup>

Prisutnost Heideggera kao figure u suvremenom njemačkom *fictionu* konačan je dokaz koliko je *afera Heidegger* proizvod poratnoga njemačkoga diskursa i njegovih ideoloških smjernica. Austrijski kazališni autor Thomas Bernhard u svom prilogu toj kampanji, komediji *Alte Meister* (1985.), povezuje grđenje Heideggera s omalovažavanjem žena, koje drži njegovom glavnom čitalačkom publikom, u čemu, uostalom, nailazimo na kliše koji i osobe što čitaju ili proučavaju Heideggerovo djelo samim time pretvara u prezira vrijedne subjekte.<sup>18</sup> Tako je ono što se desetljećima prakticira u mnogim akademskim sredinama stiglo i na pozornicu.

Sam Heidegger na sve to uglavnom ne reagira u javnosti.<sup>19</sup> Određenu kompenzaciju u to mu vrijeme vjerojatno pruža popularnost koju uživa u Francuskoj: 1957. prvi put boravi u Aix-en-Provenceu, a s pjesnikom Renéom Charom razvija intenzivno prijateljstvo. Char, poznat i kao zapovjednik u Pokretu otpora, poziva ga u svoju kuću u Le Thoru, gdje se ljeti 1966, 1968. i 1969. uzak krug prijatelja i studenata susreće na intimnim seminarima. Godine 1964. drži u Parizu predavanje o “kraju filozofije”, što spada u najfundamentalnije teme njegova kasnog perioda.<sup>20</sup>

Ipak, u južnoj Njemačkoj, a pogotovu u Freiburgu, Heidegger sigurno ne važi za *persona non grata* kao u ostatku Savezne Republike. Na Freiburškom sveučilištu već dugo nitko ne postavlja neugodna pitanja: na proslavi 500-godišnjice Sveučilišta 1957. drži svečano predavanje (“postavka o identitetu”), a godinu dana ranije smio je po vlastitu izboru odrediti nasljednika na katedri.

Etabliranje toga kritičkoga diskursa, koji reprezentira i poslijeratnu smjenu generacija, znatno utječe na izgradnju novog sistema vrijednosti i morala u zapadnonjemačkoj demokratskoj javnosti, okosnicu kojega će činiti odnos prema nacističkom režimu (i vrednotama autoritarna, zatvorena društva kao što su nacionalistički identitet, vojničke vrline, obitelj, rodna gruda i slično), te genocidu nad Židovima. Posljedica će toga biti da će se sve istaknutije javne osobe morati odrediti prema tim vrednotama i toj okosnici. Heidegger ne samo što nije sudjelovao u tom diskursu – poratna (zapadna) Njemačka, nazvana *die Bundesrepublik*, dakle uz izbjegavanje nacionalnog atributa) nije bila

<sup>17</sup> “Und eben das Wörtchen Existenz paßte überall hin: ‚existier mir mal ‘ne Zigarette (...) Wenn Du nicht gleich die Fresse hältst, existier ich Dir eine.’” Citat iz spomenutog poglavlja u Thomä 2000.: 511.

<sup>18</sup> Thomä ironično konstatira: “Originell an Bernhards Darstellung ist, daß er Heidegger für unoriginell hält”, *Isto*: 512. Možda bi Bernhardov piljarsko-psovački stil trebao biti neka posebno sofisticirana varijanta hipermodernoga kazališta, no faktično je riječ o kazalištu, točnije komediji lišenoj ikakva humora: “Heidegger ist der Pantoffel- und Schlafhaubenphilosoph der Deutschen, nichts weiter. [...] Es ist doch kein Zufall [...], daß Heidegger [...] vor allem bei den verkrampten Weibern beliebt gewesen ist und noch heute beliebt ist [...]”, *Isto*.

<sup>19</sup> Jedino je na neke objede u *Spiegelu* odgovorio pismom 22. veljače 1966., ispravljajući netočnosti kao što je ona da je E. Husserlu zabranio pristup na Sveučilište. Tada je nastala zamisao o razgovoru s glavnim urednikom *Spiegela* Rudolfom Augsteinom, koja je nakon mnogih peripetija ostvarena u rujnu, a razgovor je dogovorno objavljen tek poslije Heideggerove smrti, 31. svibnja 1976.

<sup>20</sup> “Das Ende der Philosophie und die Aufgabe des Denkens”; Heidegger, 1969.

“njegova” republika<sup>21</sup> – nego je odbijao i upustiti se u osobno suočavanje s vlastitom ulogom rektora sukladno kriterijima i vrednotama toga novoga diskursa, a posebice u analizu vlastita udjela u nastanku i afirmaciji režima.

S obzirom na goleme razmjere zločina i veliko sudioništvo kolektivnog subjekta u uništavanju, od Nijemaca se s razlogom očekivalo da razračunaju s osobnom odgovornošću, odnosno da je priznaju i preuzmu. Kako se takva očekivanja bez daljnje mogu držati opravdanima i spram običnih Nijemaca tadašnjih naraštaja, samim su time umjerna i kada su usmjerena na velikog mislioca. Sasvim grubo, može se reći kako je potpuno irelevantno što je Heidegger pod nacionalsocijalizmom zamišljao i koliko je to bilo različito od stvarno postojećega nacizma, i to ne samo zato što je svatko za sebe mogao isto reći. Naime, poslije rata se s pravom – i, na kraju krajeva, zbog demokratske budućnosti zemlje, cilja koji se ubrzo višestruko legitimirao u društvu – od sudionika i uopće suvremenika zločinačkog režima očekivalo da se odrede *prema onome što je nedvojbeno utvrđeno kao istina* o toj prošlosti, a ne prema onome što su svojedobno o tome mislili i što su od Hitlera tada očekivali.

### *Putovi i stranputice znanstvene metode*

Tek u početku osamdesetih počinju profesionalni povjesničari ozbiljno istraživati Heideggerovu ulogu za nacizma, odnosno relevantne dokumente, svjedočanstva i vrela iz toga doba. U tome se osobito marljivim pokazao Hugo Ott, freiburški medievalist i ekspert za gospodarsku povijest, sve dok “slučaj Heidegger” kod njega nije razbudio raznorazne, ne samo znanstveničke strasti. Istraživanja drugih ličnosti važnih za akademski i duhovni život poslijeratne Njemačke počinju nešto kasnije.<sup>22</sup> Prije nego što prijeđem na prikaz te druge etape u dugoj priči kritičkog razračunavanja s Heideggerovom *smeđom* prošlošću, želim se nakratko posvetiti problemu metode, koji je i okosnica ovog oglada.

Kada su se povjesničari okrenuli istraživanju Heideggerove političke avanture u prvoj godini Hitlerove vlasti, posrijedi je bila prekretnica u pristupu od koje se moglo mnogo očekivati. Pretraživanja arhiva, fakultetskih i sveučilišnih dokumenata i privatnih ostavština zaista su urodila mnogim novim činjenicama i spoznajama na osnovi kojih se mogao očekivati bolji uvid u aferu. To se, međutim, samo djelomice dogodilo.

Pronalazak nepoznatih i zanemarenih dokumenata važan je dio povjesničarskoga posla, ali se on u tome ne iscrpljuje; bit je moderne historiografije *rad* s vrelima, dakle njihovo kritičko ocjenjivanje i vrednovanje.<sup>23</sup> To je kompleksan posao koji počinje utvrđivanjem karaktera dokumenta, teksta, dakle pitanjem o tomu je li posrijedi izvornik ili prijepis, autentično svjedočanstvo ili falsifikat, čemu slijedi razglabanje konteksta i fun-

<sup>21</sup> Usp. Melčić 2005.

<sup>22</sup> To znači, kako piše Gerrith Walter, da tek potkraj osamdesetih počinje “systematische Enthüllung der Karrieren der Gründer- und Vaterfiguren der modernen bundesrepublikanischen Geisteswissenschaften” (FAZ, 18. listopada 2004.).

<sup>23</sup> “Die Grundlage der Historik ist also die Hermeneutik”, Gadamer, <sup>6</sup>1990.: I, 203.



kcionalnosti, pa historijske relevantnosti i na kraju aktualnih značenja za konkretno istraživačko pitanje koje je osnova i cilj cijeloga pothvata. Na svim razinama posla na djelu je interpretacija, dakle postupak širokog spektra koji uključuje prosuđivanje odnosa između činjenica i njihova konteksta, elemenata nekoga pretpostavljenoga sklopa, konstrukciju uzročno-posljedičnih veza, komparaciju i uvijek subjektivnu procjenu koja se osigurava što striktnijom argumentacijom.

Historijska je metoda, kao i svaka metoda duhovnih znanosti, uvijek opterećena određenim neizvjesnostima: kompleksnost postupka ujedno je trajan izvor moguće greške, a ishodi koji počivaju na interpretaciji nikad ne mogu imati onaj status što ga materijalni uradci i tehnička proizvodnja pribavljaju rezultatima prirodnoznanstvenih istraživanja. Ipak, u nečemu znanstvena metoda, posebice ona historijskih znanosti, može imati pouzdan dokaz svoje vjerodostojnosti. Slično principu jednakosti u Kantovu kategorijalnom imperativu, moglo bi se odrediti: ista se metoda mora na isti način primijeniti na istorodne fenomene. To u načelu i čine svi vrsni povjesničari i povjesničarke, pa onda kažemo da su dobro ispekli zanat. Da se plakativno izrazim, povjesničar u pravom smislu riječi neće historijske osobe koje su mu nesimpatične istraživati drugačije od simpatičnih. Kod nas u Mirjani Gross imamo primjer takve vrsne povjesničarke koja je s toliko akribije, mara i hermeneutičkog “razumijevanja”, odnosno historijskog “uživljanja” (u Diltheyevu smislu) istražila i prikazala djelo, historijsko mjesto, politički značaj i život Ante Starčevića kao da joj je on najdraža osoba u hrvatskoj povijesti – ako je dopuštena pomalo šaljiva formulacija. O vrsnosti nekoga historiografskoga djela odlučuje znanstvena metoda, a ne simpatije ili antipatije autora ili autorice za historijske osobe ili ideje.<sup>24</sup>

Na tom se primjeru odmah može vidjeti što znači unošenje politike u historiografiju, jer nam on naznačuje rez između simpatija za političke (ideološke) opcije i profesionalnoga znanstvenog istraživanja. Kao individuum u društvu mogu, recimo, biti radikalna protivnica političkih opcija – da ostanem na istom primjeru – koje se pozivaju na Starčevića, ali ako trebam iznijeti nešto o historijskoj osobi po imenu Ante Starčević u kontekstu 19. stoljeća, moje se sklonosti stavljaju u zagrade i ne smiju igrati nikakvu ulogu u rekonstrukciji konkretnoga povijesnog sklopa. Jer, što se najviše hvali u vezi s nedavno objavljenom opsežnom Hitlerovom biografijom engleskog povjesničara Iana Kershawa? Upravo nov pristup Hitlerovoj ličnosti koji minuciozno rekonstruira razvitak te patološke osobe u njenu vremenu, uključivši unutrašnju, Hitlerovu, subjektivnu perspektivu, subjektivni doživljaj ovoga ili onoga događaja, utjecaj tog doživljaja na dalji razvoj itd. No, Kershaw time, naravno, nije postao Hitlerov simpatizer (usp. Kershaw, 1998./2000.).

Znanstvena metoda mora imati određenu *univerzalnost*. Kažem *određenu*, jer apsolutna nije moguća ni u prirodnim znanostima (u kojima je samo pretpostavljena u vidu univerzalnih konstanti). Ovu – u biti – banalnost vrijedi spomenuti stoga što u ovisnosti o vladajućem duhu vremena (o ideološkom jednonumlju da se i ne govori) i predmeti historijskog istraživanja mogu biti podvrgnuti različitim tretmanima ovisno o partikularnim preferencijama, pa se više ne može govoriti o banalnosti.

<sup>24</sup> Usp. Gross, 1996.

Primjer za razlike o kojima govorim može biti neka povijesno-znanstvena rekonstrukcija aktera A koja podrobno raščlanjuje društvene, mentalitetne, političke i ine okolnosti odgovarajućega doba, a istodobno istorodne čimbenike vezane uz aktera B ostavlja u potpunu mraku. To je vjerojatno najblaža forma nejedinstvenosti znanstvenog postupka, ali – kako će se čitatelj ubrzo moći uvjeriti – ima i mnogo grubljih i izrazitijih. “Imperativ” univerzalističke jedinstvenosti znanstvenog postupka tako s jedne strane osigurava metodu od arbitrarnosti, a s druge kao načelo omogućuje metodu kritiku manjkava postupka. Takva kritika koja se odnosi na neki metodski jednostran postupak počiva na vrlo jednostavnu principu, naime pitanju koje bi konzekvencije takav postupak imao kao univerzalistički, tj. kada bi se proširio na druge fenomene, te tako poveo k jednoznačnim rezultatima neovisno o sadržajnim elementima obrađivana predmeta.

Drugo bitno načelo korektnosti znanstvenog postupka leži u njegovoj otvorenosti, u otvorenosti pitanja. Istinsko istraživanje ne zna unaprijed svoj rezultat, i to važi za sve znanosti. U filozofiji ta otvorenost ima fundamentalnu dimenziju u primatu pitanja ili, kako Rentsch kaže za Heideggera i Wittgensteina uz kritičku primjedbu na Habermasovo shvaćanje: U svojim najboljim analizama oni [Heidegger i Wittgenstein] ne znaju kuda put vodi. Njihovo filozofiranje ne služi nekom naknadnom podupiranju unaprijed utvrđena mnjenja, bilo ono čak i neka koncepcija uma. Utoliko su više sokratovci nego teoretičari. Više pitaju nego što formuliraju prividno sigurne odgovore, te stoga njihov negativno-kritički potencijal seže mnogo dalje nego što bi Habermas želio uvidjeti. Stoga im uspijeva (...) kritička destrukcija stoljećima dominirajuće ontologije i filozofije svijesti.<sup>25</sup>

Otvorenost prema ishodu i metoda strogo nalažu s jedne strane stalno kritičko preispitivanje postupka, a s druge radikalno isključivanje elemenata – perspektiva, vrijednosnih sudova i sličnoga – stranih sadržaju i formi predmeta, tj. nekoga pretpostavljenoga znanja koje nije dobiveno na osnovi metodski osigurana promatranja ili čak bilo kakva *promatranja* nego je stvar vjere, nekritična uvjerenja, predrasuda, političkoga stava, želje i sličnoga. Naravno da se takvi dodatni elementi i motivi uvijek mogu uvući u promatrački stav. Uostalom, baš je Heidegger – kao donekle i prije njega njegov učitelj Husserl – izložio kako je temelj prividno čisto promatračkoga, teorijskoga (od *theoria*) stava i načina bitka u njemu u intencionalnu, praktičnu, orijentiranu bitku (ljudske) egzistencije uvijek određen interesom, raspoloženjem i drugim dispozicijama i habitusima, ali to ne znači relativnost spoznajnih kriterija, a još manje isključuje mogućnost evidencije nekog uvida.<sup>26</sup> Upravo takva geneza znanstvene spoznaje nalaže da se ona konkretno uvijek mora dokazivati u svojoj metodi, te za svakoga bjelodano prikazati put do istine, evidentna uvida. Ona kao takva onda biva i provjerljiva, a i ponovljiva.

<sup>25</sup> Rentsch: 25.

<sup>26</sup> Heidegger to precizno opisuje: “Die Rechtmäßigkeit einer Kenntnis oder einer Rede ist ihre Ausweisbarkeit bzw. Ausgewiesenheit. (Ausgewiesenheit ist die in der Ausweisung gesichtete Selbigkeit des Gemeinten und Angeschauten.) Als die, die sich jederzeit ihr Recht geben lassen kann aus der Anschauung der von ihr gemeinten Sache, ist sie wahr. Wahrheit ist die Selbigkeit des Gemeinten und Angeschauten”, *GA*, 21, 1976.: 108-109. Usp. Gethmann, 1988.: 140-176, posebice 147-154.

Historičari s freiburškog fakulteta počeli su prije dva desetljeća istraživati arhive i dokumente vezane uz doba Heideggerova rektorovanja, te postupno istraživati povijest slavnog starog sveučilišta u neslavnu vremenu nacizma. Povjesničar Martin ističe u uvodu zbirke radova kako je načelo povijesne znanosti razumijevati objelodanjene činjenice te u negativnom smislu odustati od optužbi i osuda: “Nije na povijesnoj znanosti optuživati i suditi, pogotovo ne o Heideggeru, koji je iz druge discipline, a nije se ‘ogriješio’ više od mnogih svojih kolega povjesničara, koji su mnogo dobrovoljnije i bezobzirnije služili zahtjevima Partije. Povijesna znanost može u konačnici jedino pokušati razumjeti pošto je na svjetlo dana iznijela činjenice” (Martin, 1989.: 8). Međutim, ta se osuđujuća i optužujuća perspektiva ipak često na manje ili više vidljiv način zna uvući u istraživanja i opisivanja Heideggerova slučaja. S time u vezi ima dovoljno elemenata i otvorenih pitanja za opsežan sistematski znanstveni rad.

No, ovdje ću se ograničiti na primjedbe uz djela povjesničara Otta, od kojih je jedno ekstremno oblik znanstveničkog zastranjenja. Ott je u osamdesetima postao šire poznat kada je prvi u nizu manjih studija istražio brojne dokumente iz tridesetih, relevantne za “slučaj Heidegger”, pa na osnovi toga 1988. objavio svoj pokušaj filozofove biografije, naslovivši je kao *Na putu k biografiji*. Okosnica je njegova postupka bila opovrći Heideggerove isprike u vezi s djelatnošću u vrijeme rektorovanja, i to na osnovi dokumenata i vrela u kojima nalazi suprotnosti u odnosu na filozofove navode, te tako brojne tvrdnje prokazati kao neistinite. Istraživanja su zaista ostavljala dojam velike akribičnosti, to više što se “afera Heidegger” upravo bila zahuktala pošto je u Francuskoj objavljena knjiga Čileanca Victora Fariasa *Heidegger i nacionalsocijalizam*, koja je također prvi put iznijela na vidjelo neke kompromitantne dokumente, ali i obilovala grubim greškama. Zbog toga je Ottovo istraživanje dočekano s dosta odobravanja, kao rad nekoga tko za razliku od Fariasa, zapravo amatera, profesionalno vlada povjesničarskim zanatom, bavi se činjenicama i argumentira na osnovi činjenica. Stoga mnogi drže da su Ottova istraživanja označila zaokret u dugogodišnjoj kontroverzi oko Heideggera.<sup>27</sup>

Iako ne želim generalno osporiti Ottove zasluge, zadržat ću se na aspektima koji, mislim, podliježu opravdanoj kritici, što ne znači da se jednim potezom metle svi njegovi rezultati dovode u pitanje. Naprotiv, neki su odavna nesporni, ali pretenzija na egzaktnost na osnovi činjenica nije tako jednostavna stvar kako se može činiti na prvi pogled. Jedan primjer: Heidegger u osvrtnu *Rektorstvo 1933/34. Činjenice i misli* u grubim crtama opisuje kako je došlo do toga da preuzme rektorsku službu. Ott je minucioznim istraživanjem uspio u tom opisu ustanoviti mnoge netočnosti i relativizirati niz tvrdnji. Pritom mu je jedno od glavnih vrela bio dnevnik katoličkoga teologa Josepha Sauera koji je do 15. travnja 1933. bio rektor Freiburškog sveučilišta. Na osnovi Sauerovih dnevničkih zapisa, koji su neobjavljeni, dakle javnosti nedostupan dokument, Ott odlučujuće dane uoči Heideggerova izbora i postupke sudionika rekonstruira sasvim drugačije od svega što Heidegger što tvrdi ili sugerira.

Teško je reći je li time zadovoljen zahtjev za utvrđivanjem činjenica, već zbog toga što je Sauer mogao zapisati i ponešto drugo relevantno mimo onoga što Ott citira. Tko detaljnije prouči Ottovu metodiku u odnosu prema neobjavljenim izvorima neće se moći ukloniti dojmu jednostrane selektivnosti. Ako kao međurezultat zadržimo neki

<sup>27</sup> Tako Rockmore, 1996.: 9.

minimum, mogli bismo reći da su tim istraživanjima ustanovljene određene netočnosti u Heideggerovim navodima, te da je Heidegger svoju ulogu u događajima umanjivao, a neugodnosti koje je imao pošto se povukao iz politike preuveličavao. Međutim, iz dnevnčkih zabilješki ovoga ili onoga suvremenika koje događaje prikazuju drugačijima nego u Heideggerovoj verziji ne može se doći do zaključka kako ovaj namjerno i svjesno laže. Tako se Heideggerovo viđenje da je izabran uz suglasnost drugih aktera i jednoglasno na plenumu ne može osporiti tako jednostavno kako to čini Ott. Heidegger je bez daljega mogao imati *takav dojam*, koji dnevničke zabilješke jednog marginalnog aktera ne mogu dovesti u pitanje. To jednostavno metodološki nije valjano, a Ottova rekonstrukcija uvelike počiva na zaključcima takva tipa. Da bi se dokazala intencija laži i obmane, potrebna je sasvim drugačija analiza.

Slično tom kratkom spoju u prokazivanju “neistina” u Heideggerovu izvješću, Ott izvodi i hipotetičke zaključke bez pokrića kada, primjerice, tvrdi da denacifikacijska komisija ne bi Heideggera tako blago kaznila *da je znala* ovo ili ono. Jedno od tih otkrića njegova istraživanja po arhivima i privatnim ostavštinama jest prijepis nekoga Heideggerova mišljenja o Eduardu Baumgartenu, prijepis koji nije lišen mnogih dubioznosti, a u kojem je Heidegger dotičnoga ocrnio da kao liberal nije istinski odan nacionalsocijalizmu, pa stoga ne treba biti primljen u novu, nacistički ustrojenu udrugu docenata. Bez obzira na to što bi komisija mislila da joj je bio poznat taj “zastrašujući” podatak, teško je takva otkrića nazvati prekretnicom u istraživanju “slučaja Heidegger” (Rockmore).

Ali ni sam Ott očito nije bio sasvim zadovoljan učinkom djela, pa je djelovanje svojega raskrinkavanja Heideggera pokušao poboljšati uvođenjem *fictiona*. U tu se svrhu prihvatio opisivanja tragične sudbine udovice Therese Loewy i njezinih zadnjih dana prije nego što je sebi oduzela život da izbjegne deportaciju u logor nedaleko od Freiburga u studenome 1940. (Ott, 1994.).

O tom je slučaju činjenično poznato sljedeće: Alfred Loewy bio je profesor matematike na Freiburškom sveučilištu. Primjenom rasnih zakona pod perfidnim nazivom “obnove činovništva” (*Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) prijeteveno je umirovljen u prosincu 1933., a zakon je imao negativne posljedice za sve državne činovnike Židove, pa tako i svjetski poznate znanstvenike, kao i za Heideggerova prethodnika Edmunda Husserla. Loewyevi nisu imali djece, pa je nakon Alfredove smrti 1935. Theresa ostala sama u to najgore vrijeme za europske Židove u povijesti. Vrhunac niza diskriminacijskih mjera bila je naredba slovom koje su se freiburški Židovi trebali određenoga dana u studenome 1940. okupiti na jednom mjestu da bi bili deportirani u koncentracijski logor. Theresu Loewy su izvršitelji naredbe tog jutra našli mrtvu u stanu. Njena ostavština, smjesta zaplijenjena i akribično popisana, bila je prilično skromna. Osobito su oskudni bili podatci koji su ostali iza nje.

Budući da stoga Ottu nisu na raspolaganju stajali konkretni činjenični elementi koji bi omogućili makar fragmentarnu rekonstrukciju jednog života i njegova tragična kraja, latio se metode uživljanja mišljenjem (105), a tim postupkom dobiveni rezultat naziva *erzählender Bericht*. To pripovjedačko izvješće moglo bi se, međutim, nazvati i fantastikom ljutitoga badenskog povjesničara; kada se cijelo pročita, djelo ne bi bilo pogrešno nazvati ni “osvetničkom prozom”. Ott kontekst toga tragičnog zbivanja 1933. do 1940. rekonstruira tako da u njemu Martin Heidegger postaje primarni i odsudni počinitelj.

Evo nekoliko primjera. Ott imaginira kako je Loewy sa suprugom nazočio Heideggerovu rektorskom govoru u auli Sveučilišta (29), što bi, uvjetno rečeno, bilo u sferi mogućega. Daljnje konstrukcije neka govore same za sebe. Ott citira mjesta iz Heideggerova govora i fantazira što bi Loewy, da je čuo te rečenice, mislio o izrečenome, pa čak i kako bi se osjećao. Od Otta doznajemo da je Loewyeva biblioteka, kao i cjelokupna ostavština, netragom nestala, a ipak nam izlaže tobožnja razmišljanja udovice Loewy o jednom signiranom primjerku *Sein und Zeit*, i to u formulacijama koje bi odgovarale nekom inventarskom popisu (31).

U Ottovoj imaginaciji jedna udovica Loewy u svojoj velikoj nevolji i teškom očaju nema o ničemu drugome razmišljati nego o Heideggeru! Ott ne preže od potpuno nevjerojatnih konstrukcija, pa piše kako je Theresi bilo poznato pismo, popraćeno stručnom cvijećem, što ga je Malvine Husserl dobila od Elfride Heidegger potkraj 1933. i donosi duge citate iz tog pisma koje je postalo poznato tek dugo godina nakon rata. O nekom prijateljstvu ili makar poznanstvu između gospođa Husserl i Loewy ništa nije poznato. Ott je našao (valjda) neku treću damu i pripisao joj maglovitu posredničku ulogu, e da bi nekako stvorio okvir da u svoj pripovjedački *Bericht* uvede pismo koje drži skandaloznim.

Što je zaista bilo posrijedi? Heidegger je u jednoj od prvih službenih radnji kao rektor potpisao niz ministarskih otpusnih odluka za aktivne ili umirovljene židovske članove Sveučilišta. Dosta je izvjesno da su takve mjere, ne samo u Husserlovu slučaju, bile protivne njegovu unutrašnjem uvjerenju, a upravo u tom slučaju bilo mu je toliko neugodno da je htio odaslati barem neki mali znak, te je prepustio supruzi da to učini u obraćanju gospođi Husserl. To neosporno jest priča za sebe, ali da se udovici Loewy cijeli ulomci iz tog pisma – precizno, od riječi do riječi – nakon sedam godina motaju po glavi kao da ih je naučila napamet, i to dok – kako se s velikom vjerojatnošću može pretpostaviti – sva očajna traži izlaz katastrofe u koju ju baca naredba o deportaciji, to se može tumačiti jedino Ottovom opsesijom Heideggerom.

Njegovo uživanje nije motivirano željom da se sućutno oživi sudbina jedne zaboravljene stare dame iz nepregledne mase žrtava njemačkoga genocida nad Židovima nego i tom opsesijom, i to toliko da i ne primjećuje kako instrumentalizira sudbinu Theresi Loewy samo da bi ocrnio svoj objekt mržnje.

To je svakako ekstreman primjer zastranjenja povjesničarskog postupka, ali Ott ipak nije morao slušati ili čitati neke veće kritičke primjedbe na svoj proizvod. Iz svega se može zaključiti da će suptilnija metoda zastranjenja vođena izvanstručnim interesima i motivima u još manjoj mjeri naići na kritičke analize, odnosno replike. Odgovor na pitanje kako je nešto takvo moguće u zajednici znanstvenika kojima su visoki standardi znanstvenog postupka nešto kao svetinja leži u samome *predmetu*.<sup>28</sup>

<sup>28</sup> To se pokazalo i na knjizi Victora Fariasa u kojoj je, doduše, bilo zaista novih dokumenata o Heideggerovim aktivnostima za nacizma iz arhiva tadašnje NjDR, ali je postupak bio duboko ispod znanstvene razine koju takve publikacije u Njemačkoj predmnijevaju kao standard, da se i ne govori o ordinarnim faktografskim greškama. Ipak, Habermas se nije libio napisati opsežan predgovor njemačkom izdanju Fariasove knjige. Dakle, ako je protiv Heideggera, sve je dopušteno.

Ovaj dio rasprave možemo završiti zaključkom da rezultate istraživanja spornih političkih radnji filozofa Heideggera za dvanaestogodišnje vladavine nacionalsocijalizma, dakle interpretaciju “slučaja Heidegger” valja prihvatiti kao točne jedino ako se do njih došlo valjanim metodama, i to bez obzira na opći ili osobni stav prema личности i političkom mjestu filozofa.

### *Filozofsko istraživanje Heideggerova razumijevanja politike*

Iako je niz istraživanja i studija posljednjih desetljeća obogatio i proširio naše znanje o vezi Heideggerove filozofije i politike, pitanje specifične povezanosti njegova političkog angažmana s unutrašnjim elementima njegova mišljenja ostalo je otvoreno.<sup>29</sup> Metodski korektno istraživanje toga sklopa trebalo bi moći ponuditi odgovor na pitanje zašto je sam Heidegger tvrdio da je taj angažman proistekao iz njegova mišljenja. To je sasvim otvoreno rekao Karlu Löwithu za jednog susreta u Rimu,<sup>30</sup> a i osvrtno na rektorsku službu sadrži slične napomene (Heidegger, 1999.: 34). Ako time nudi objašnjenje, čak nekoversnu ispriku, cijeli sklop treba podvrći temeljnoj i svestranoj analizi da bi se došlo do smisla i razloga Heideggerova okreta političkoj praksi.

Time, naime, sam upućuje na motive u vlastitoj filozofiji koji su ga vodili u sferu političke prakse, a kako je istodobno te motive pokušavao i zamagliti, nastaje duboko protuslovlje. Stoga je potrebno minuciozno istraživanje onih kategorija njegova mišljenja koje se zaista mogu pokazati povezanima s njegovim političkim predodžbama, istraživanje koje bi se postojano orijentiralo prema osnovnom pitanju: Zašto upućuje na filozofske izvore svog angažmana? Nije dovoljno, kako se često običavalo, tu vezu naprosto proglasiti.<sup>31</sup> Ta se klopka izbjegava otvorenošću pitanja, otvorenošću koja vodi postupak barem utoliko što unaprijed ne nameće neki odgovor.

Naravno, svaki metodski postupak otvara neke vrste poznati Heideggerov hermeneutički krug, jer ipak se konkretan heuristički početak nekog istraživanja može odabrati jedino iz nekog predznanja ili naslućaja kuda bi nas put *mogao* odnijeti. Ali, to nije isto što i unaprijedno “znanje” odgovora ili njegovo sugestivno nametanje tijekom postupka.

<sup>29</sup> Za prikaz starije literature usp. Melčić, 1989.

<sup>30</sup> Löwith je Heideggeru kazao kako njegov angažman leži “u biti njegove filozofije”, s čime se “Heidegger (...) bez zadržke složio, te mi izložio da je temelj njegova političkog angažmana u njegovu pojmu ‘povijesnosti’”; Löwith, [1949.] 1986.: 57.

<sup>31</sup> Brojne, očito površne rekonstrukcije te veze (Bourdieu, Fariás) ovdje ostavljam po strani i spomenut ću jedino postupak frankfurtskog filozofa Karla Otta Apela koji opetovano samu pojavu pojma *naroda* (*Volk*) u *Bitku i vremenu* iz 1927. uzima dokazom Heideggerova (pro)nacističkog opredjeljenja i *völkisch*, narodnjačkoga – danas bismo rekli etnicističkoga – stava.

Inače, u međuvremenu ima više pokušaja sistematizacije pozicija u tumačenju veze Heideggerove filozofije i politike, odnosno umiješanosti u nacističku politiku, koji se razvrstavaju po kriteriju da li se ta veza priznaje, uvjetno priznaje, smatra sporednom ili izričitom i bitnom; usp. Thomä 2003: 159. On sâm pak razlikuje osam pozicija, stavljajući na prvo mjesto onu koja poriče vezu filozofije i nacističkog angažmana (Hannah Arendt, Richard Rorty), te dolazeći preko nijansi do osme, o dubinskoj vezi između njih i kontinuiteta fašističke predispozicije ili sklonosti koja prožima Heideggerovo mišljenje od početka do kraja (Adorno, Bourdieu, Fariás). Thomä, 1990.: 474.

Postupak otvorena kraja uključuje, uostalom, i spremnost da se prizna i eventualni pro-mašaj. Postoji niz Heideggerovih koncepata i razmišljanja koji se mogu analizirati s obzirom na njihovu blizinu nacizmu ili određenim predispozicijama iz kojih nacizam nastaje.<sup>32</sup> Za takva se heuristička polazišta nameću pojmovi su-bitka (*Mit-Sein*), povi-jesti/ povijesnosti (*Geschichtlichkeit*), sudbine (*Schicksal, Geschick*), naroda (*Volk*), zajednice (*Gemeinschaft*) i srodni, koje Heidegger razrađuje ili spominje u *Bitku i vre-menu*, a koji za njegova političkog angažmana dobivaju središnje značenje ili se mogu dovesti u vezu s izrazima koje tada naglašeno rabi, npr. vodstvo, vođa, volja itd.

Tako je za Dietera Thomäa veza kategorija Heideggerove egzistencijalne analitike i fundamentalne ontologije s političkim pojmovima nacističke faze nekako neizravna<sup>33</sup> budući da između tih dviju faza stoji Heideggerova kriza. Ipak tvrdi da bi filozofski tekstovi prije 1933. trebali tendencijski sadržavati imanentno nešto što vodi u blizinu nacionalsocijalizma (Thomä, 1990.: 490). To “imanentno” ovako tumači: “Sada Heidegger u nacionalsocijalizmu na isti način traži jedno izvorno uređenje bez izvanjskih određenja. Gubitak ‘katoličkog poretka’ sada se naknađuje totalnim jedinstvom naroda” (Thomä, 1990.: 561). Nekako se nameće pomisao da 965 stranica istraživanja koje naziva *Kritik der Textgeschichte Martin Heideggers* stoji u – najblaže rečeno – čudnu odnosu spram ove vrlo jednostavne udarne teze.<sup>34</sup>

U osvrtu na rektorovanje<sup>35</sup> Heidegger objašnjava u čemu je bila bit toga govora i posebice ističe da je njegov osnovni stav bio usmjeren na “borbu” (*Kampf*), ali da je *borba* mišljena u Heraklitovu smislu grčkoga, odnosno Heraklitova πόλεμος-a, koji pojam pak da ne znači rat nego “raspru” (*Streit*), i to kao razračunavanje (*Auseinandersetzung*).

Time sugerira da su njegove intencije bile sasvim drugačije od faktičnoga nacionalsocijalizma i svega što se u njegovim njeđrima događalo, te da njegova uporaba riječi *Kampf* ne stoji u vezi s agresivnom nacističkom inflacijom tog pojma, odnosno groznom praksom, ali ipak time daje i naputak kojom se linijom razmišljanja jedna kategorija njegova mišljenja može dovesti u vezu s njegovim političkim djelovanjem na početku nacističkog režima. Istraživanja tog sklopa nedavno se prihvatio američki filozof Gregory Fried u već navedenoj knjizi *Heidegger's Polemos* tekstualnom analizom mjestā na kojima se Heidegger bavi grčkim pojmom πόλεμος-a odnosno “borbi” srodnim pojmovima, preciznije rečeno, onim pojmovima koje Fried shvaća bliskima, srodnima πόλεμος-u.

Odlučno mjesto u tekstu glasi: “Borba” je mišljena u smislu Heraklita, fragment 53. (...) Riječ πόλεμος kojom počinje fragment ne znači “rat” nego isto što znači riječ έρις

<sup>32</sup> Usp. moj pogovor *Rektorskom govoru* “Heidegger u svojem dobu”, Heidegger, 1999.: 107-178.

<sup>33</sup> Na drugome mjestu poriče izravnu vezu s *Bitkom i vremenom*: “Das NS-Engagement liegt *nicht* in der direkten Konsequenz von *Sein und Zeit*”; Thomä, 2003.: 144.

<sup>34</sup> Zapravo ona djeluje kao filozofski dodatak Ottovim tvrdnjama o bitnoj povezanosti Heideggerova političkog angažmana s njegovim gubitkom vjere i otpadništvom od katolicizma. Produktivnija su polazišta koja povezuju pojmove povijesnosti, sudbine i zajednice u sklopu razvoja “novog” pojma naroda i djelovanja; Thomä 2003: 145. Kritičke primjedbe na te teze v. u: Melčić, 2005.

<sup>35</sup> Heidegger, 1999.: 17-38.

koju Heraklit upotrebljava u istom smislu. To, međutim, znači “raspru” – ali ne raspru kao zavadu i svađu i puki razdor, a posebno ne kao upotrebu sile i poražavanje neprijatelja – nego kao razračunavanje, i to na način da se u njemu bît onih koji se razračunavaju izlaže drugome i tako pokazuje, te dolazi na vidjelo, a to znači grčki: u nesakriveno i istinito.<sup>36</sup>

Fried je – kao vjerojatno i većina čitatelja – zapazio da Heidegger u tom osvrtu donekle iznebuha spominje Heraklita i taj fragment, jer se ni Heraklit niti πόλεμος ne spominju u samom govoru. Stoga nije čudo što se mnogih to objašnjavanje – u principu nečega poznata nečim posve nepoznatim – dojmilo kao neka vrsta izvrđavanja. Friedov originalni zahvat leži u tom da taj naputak shvati ozbiljno i čita odgovarajuća Heideggerova izlaganja s obzirom na elemente “polemičnoga”, odnosno “razračunavajuće promišljanje područja bîti” u njima. I zaista, Heidegger jednoznačno upućuje na vezu πόλεμος-a, *razračunavanja*, s njegovim shvaćanjem istine kao otvorenosti, otkrivenosti.

Stoga je Friedovo polazište od kategorije “borbe” kao πόλεμος-a uvjerljivo i samo po sebi opravdano ako znači pokušaj propitujućega traganja. Međutim, njegova intencija da dokaže “*how the polemos informs the core of Heidegger’s thinking*” (44) ipak bi se mogla nazvati pre nagljenom. Fried zapravo, polazeći od pojma *borbe* u Heideggerovu diskursu iz sredine tridesetih, interpretira πόλεμος naknadno u pojmovne sklopove fundamentalne ontologije iz SZ-a i upleće u njih “borbene” konotacije. To ne djeluje odveć uvjerljivo iako Fried misli da je pokazao “*that we have not arbitrarily imposed our interpretation*” (103-104). Za to, međutim, nije dovoljno što Heidegger na jednom jedinom mjestu u SZ-u upotrebljava riječ *Kampf*, i to u dosta mutnu sklopu koji se bavi povijesnošću kao konstitutivnim momentom egzistencije. Uopće cijeli je §74 (*Die Grundverfassung der Geschichtlichkeit*), koji je polazište Friedovih analiza, više skica za jednu buduću temeljitu elaboraciju, do koje, kako se zna, nije došlo, jer najavljeni drugi dio *Bitka i vremena* nije objavljen.<sup>37</sup>

Nekoliko uglavnom tek posljednjih godina objavljenih Heideggerovih predavanja iz razdoblja rektorovanja i neposredno potom pruža zaista obilnu građu za istraživanje πόλεμος-a. U predavanjima 1933.-1944. on, naime: 1) elaborira teze iz rektorskoga govora u smislu zadaće filozofije; 2) propituje mogućnosti narodnosno-egzistencijalnog utemeljenja svijeta (što bismo mogli nasloviti i s “revolucija i bitak”); 3) sve se očitije potom distancira od realno egzistirajućega nacizma i razračunava s njegovim ideološkim sastojcima (biologizam, rasizam); 4) okreće se svjetotvorećim mogućnostima jezika (Herder), pjesništva (Hölderlin, Trakl, Rilke) i umjetnosti, te otvara novu fazu razračunavanja s temeljima metafizike i njenim novovjekim oblicima, odnosno nihilizmom (Nietzsche, *Wille zur Macht*); 5) udubljuje se u početke filozofije, predsokratovske korijene mišljenja.

U – kratkom – ljetnom semestru 1933. drži kolegij *Temeljno pitanje filozofije*, a u zimskome 1933./34. *O bîti istine*.<sup>38</sup> Tu se nedvojbeno pokazuje kao radikalni nacional-

<sup>36</sup> Isto: 23-24. U historijsko-filološkom aparatu na tom se mjestu mogu pročitati različiti značenjski sklopovi ovih i srodnih Heideggerovih izraza.

<sup>37</sup> SZ, 382.

<sup>38</sup> GA, 2001. (36/37).



nosocijalistički revolucionar koji sa žarom zagovara revolucionarni preokret cijeloga 'njemačkoga bitka' (odnosno tubitka: "*Umwälzung unseres deutschen Daseins*") i zapravo nacističko preuzimanje vlasti već proglašava fundamentalnom promjenom kroz koju "njemački narod u cjelini dolazi sebi, tj. nalazi svog vodiča" ("*das deutsche Volk im Ganzen kommt zu sich selbst, d.h. findet seine Führung*").<sup>39</sup>

U tim i drugim predavanjima iz ranog razdoblja nacističkog režima predstavlja niz stavova koji su mnogo jednoznačniji u smislu suglasnosti s tadašnjim pojmovima i uopće aktualnim režimskim rječnikom nego što bi Heideggerov osvrt i drugi kasniji komentari dali naslutiti. U to se vrijeme često bavi tim pojmom *borbe*, πόλεμος-a, na koji ukazuje u svom opravdavajućem osvrtu, ali suprotno vlastitim tvrdnjama, πόλεμος tumači kao rat i eksplicite tvrdi da je takva borba ("*Kampf des πόλεμος*") *rat* (Krieg), jer tu protivnik nije partner nego *neprijatelj* ("*der Gegner ist nicht ein Partner, sondern Feind. Der Kampf als Stehen gegen den Feind, deutlicher: das Durchstehen in der Auseinandersetzung*"). Rektora Heideggera zahvatila je borbena strast i metoda filozofskog pitanja pretvara se gotovo u vojnu strategiju u potrazi za neprijateljem, a evo kako: treba "neprijatelja kao takva uhoditi, navući ga da se razvije, a sam se ničim ne dati zavarati i održavati napadačku spremnost (...) s ciljem potpuna uništenja" ("*den Feind als solchen zu erspähen, ihn zur Entfaltung zu bringen, ihm gegenüber sich nichts vorzumachen, sich angriffsfertig zu halten (...) mit dem Ziel der völligen Vernichtung*") (isto: 90). Sada je pitanje kako pristupiti tom sklopu. Blizina Heideggerova jezika u tridesetima i nacističkoga žargona je evidentna, i to neizostavno traži odgovor. No, kojom metodom, odnosno kojim pitanjima doći do zadovoljavajućih odgovora?

Istraživači su dosad većinom problemu pristupali pitajući o vezi Heideggerove filozofije i nacističke ideologije, odnosno načina vladanja nedemokratskoga i protupravnoga sistema. Takav pristup polazi od manje ili više strogo određene biti nacističkog režima, odnosno njegovih obilježja, vodećih nacionalističkih ideja i ciljeva. Bez obzira na to kako temeljito, uvjerljivo i iscrpno bila pritom znana osnova o fašizmu i naravi nacističkog režima, mora se uzeti s relativizirajućim odmakom, u najmanju ruku s obzirom na razliku između znanja poslije i znanja prije. Kada se o tomu ne vodi računa, dovođenje u vezu filozofije i politike stoji pod prešutnim ili otvorenim usmjerenjem na osudu. Takvim se imperativom u problematiku uvodi moralni, odnosno moralističko-politički element iz suvremene povijesno-političke zbilje koji baš ne pridonosi shvaćanju problema.<sup>40</sup>

Najkorisnije bi pitanje za početak bilo: Što je Heidegger *filozofski* htio kada se 1933. vehementno uputio u političku praksu? Njegovi tekstovi iz tog razdoblja, objavljeni posljednjih godina, zaista pružaju obilnu građu koja omogućuje približavanje tom pitanju.

U smislu pozitivne historijske činjenice postalo je jasno i izvjesno da je Heidegger ne samo oduševljeno pozdravio dolazak Hitlera i nacionalsocijalista na vlast nego se i

<sup>39</sup> Isto, str. 3: "Der Wille zur Selbstverantwortung" nije samo "das Grundgesetz des Daseins unseres Volkes, sondern das Grundgeschehnis der Erwirkung seines nationalsozialistischen Staates".

<sup>40</sup> Na istoj se razini kreće suprotna tendencija, naime opravdavanje Heideggerova političkog angažmana kakvo je, primjerice, u ekstremnoj formi poduzeo Ernst Nolte. Fried (2000.: 9) ocjenjuje: "Until Ernst Nolte no one ventured to suggest that Heidegger's political option, properly understood, was somehow *right*".

osobno (iako ne u stranačko-političkom smislu) zauzimao za tu opciju unutar političke krize Weimarske Republike. To nije bilo osobito sporno ni prije opsežnih kritičkih istraživanja, ali je novim materijalom bogato osnaženo. Što je pak Heidegger u tom “pokretu” vidio u smislu filozofske mogućnosti i što je u tom smislu htio, dakle koji su mu bili motivi i ciljevi?

Ovdje se taj problem razmatra iz perspektive da su Heideggerove intencije bile prije svega i bitno filozofske, a politički angažman podređen tim ciljevima, kao instrument za jednu svrhu. Kad kažem “filozofske”, ne mislim na bilo koji pojam filozofije nego upravo na Heideggerov egzistencijalni u smislu *Dasein* i fundamentalne ontologije. Polazeći od toga, možemo doći i do postavke da i svoj rektorski govor instrumentalizira kako bi ga približio nacionalističkom žargonu i tako stekao veći utjecaj, posebice među akademskom mladeži.

Jedan način približavanja problemu vidim u tome da se krene od Heideggerovih analiza metode, odnosno cijeloga metodskoga kompleksa između fenomenologije, hermeneutike i transcendentalne analitike tubitka (okosnica čega je također uspostavljanje i dokazivanje metode).

Za potrebe ovog oglada moram tu slojevitu problematiku svesti na samo nekoliko osnovnih opažanja. *Sein und Zeit* – te tekstovi iz toga razdoblja – može se čitati i kao neka vrsta “traktata” o metodi, i to u onom općem smislu u kojem Kant svoju *Kritiku čistog uma* naziva raspravom o metodi. U tom je temeljnom smislu SZ kritika i rasprava o metodi, i to o mogućnosti transcendentalno-ontološkog utemeljenja fenomenološkog pojma istine.<sup>41</sup> Time Heidegger istodobno nastavlja, produbljuje i kritizira Husserlovo polazište, te poglavito njegov fenomenološki koncept spoznaje pod primatom čisto teorijskoga. Prihvaća Husserlovu genezu spoznaje s početkom u predpredikativnom, predznanstvenom znanju, ali dalje pravi oštru razliku između biti u prvom redu praktičnoga znanja (*Umsicht* i *Umgang*) svakodnevnice, svijeta života i znanstveno-teorijskoga čistoga promatranja, interesa za istinom.<sup>42</sup> Tema metode za Heideggera je povezana s pitanjem utemeljenja, i to ne samo spoznaje i istine nego – s obzirom i na ovo polazište koje izvornim uzima “konkretnog subjekta” (Heideggerov izraz u SZ) praksom određenu egzistenciju, dakle tubitak (*Dasein* je *immer orientiert*) – ontološko utemeljenje svijeta života, i to kao povijesnog svijeta.

U srži tog metodsko-utemeljiteljskog problema – zapravo zadaće mišljenja kao trajne misaone okosnice Heideggerova filozofiranja – leži istovremenost i istobitnost transcendentalnoga i neposrednoga. Naravno, transcendencija i neposrednost čine nam

<sup>41</sup> U tom smislu i Rentsch (2003.: 23-24): “Philosophie ist kritische Hermeneutik als Konstitutionsanalyse der humanen Welt mit existential- und sprachanalytischen Mitteln. An der Basis der Analyse liegt der *Aufweis* der Konstitution, hinter den man methodisch nicht zurückgehen kann (...). Die Analysen von Heidegger und Wittgenstein (...) klären in der Kontinuität der Kantischen Freiheits- und Spontaneitätsanalysen die Möglichkeitsbedingungen von Freiheit auf differenzierte Weise weiter auf”.

<sup>42</sup> To Gethmann (1988.: 146) ovako pojašnjava: “‘Umgang’ und ‘Umsicht’ sind (...) nicht bloß neue Wörter für ‘Erkennen’ im Sinne von Theorie und ‘Handeln’ im Sinne von Praxis. Die Umsicht ist im Unterschied zum Erkennen nicht an der Wahrheit, sondern an der Zweckhaftigkeit, also an Kategorien des Erfolgs orientiert”.

se dvama potpuno nepomirljivim principima, te se već i pokušaj da se misle zajedno sudara s uobičajenim načinom mišljenja. Ali ako je transcendencija s jedne strane djelo konkretnog subjekta, tubitka kao ljudskoga ovdje egzistirajućega bitka (*Da-sein*), a s druge izvorni neposredovani, besposredni konstitutivan čin, transcendenciju i neposrednost moguće je dovesti u međusobnu blizinu.<sup>43</sup> Čak bi se Heideggerovo traganje za što izvornijim oblikom transcendentalno-konstitutivne radnje moglo okarakterizirati kao traganje za neposrednim činom (*Urhandlung*), imanentnom transcendentalnom radnjom; uostalom, i *a priori* je neposredan element. Kritička fundamentalno ontološka rekonstrukcija transcendentalnih konstitutivnih akata, te njihova izvornost i neposrednost ne mogu ovdje biti predmet detaljnijega bavljenja; svrha skice podastarte na ovome mjestu tek je opravdati termin “neposrednost” u kontekstu moje argumentacije.

Ispred te pozadine ocrtava se mogućnost interpretacije po kojoj Heidegger u svoje filozofske kategorije transcendentalnog utemeljenja uvodi svjetotvornu dimenziju, polazeći, dakako, od potpuno pogrešnih pretpostavki izuzetna povijesnog trenutka, te (kontingentne) povijesno- i svjetotvorne duhovno-metafizičke (!) biti njemačkog naroda. Zapravo, Heidegger taj njemački bitak više zaziva nego što s njime računa – u biti, gubi se u ovaj put zaista zlu krugu pretpostavljanja i projiciranja.

### Zaključak

Slijedeći gornja razmišljanja, može se bez apodiktičkog nasilja preporučiti teza kako ona velika Heideggerova postignuća u spoznajnom proboju do konkretnih, egzistencijalnih dimenzija transcendencije, tj. transcendentalne konstitucije intersubjektivnog svijeta života, leže i u temelju njegovoga okreta prema hipotetičkoj svjetotvornoj neposrednosti povijesno-intersubjektivnih akata u formi politike. Tu se, međutim, ne radi o sadržaju određenih pojmova nego o metodskim polazištima “transcendentalno – izvorno/neposredno – utemeljujuće/ svjetotvorno u kojima se nazire kongruencija između transcendentalne fenomenologije i hipoteza *à la* “*volklich gegründete Welt*”.<sup>44</sup> Traženje neposredne konstituirajuće, imanentne transcendencije Heideggera je već potkraj dvadesetih dovelo do uznemirujućega podarujuće-ništećega ničega i na prag apsolutna decizionizma. Pojam ničega (*das Nichts*) i sklop ništećega ničega (*das nichtende Nichts*; *das Nichts nichtet* – izrazi koji su već tada osupnuli kolege), te komplementarni temeljni temelj (*grundloser Grund*) također se mogu dovesti u vezu s opcijom utemeljenja svijeta u volji, egzistenciji (ek-sistenciji) naroda.<sup>45</sup> Ipak, s time još uvijek ostajemo u području preliminarne rasprave i traženja adekvatna pristupa problematici.

<sup>43</sup> Heidegger izraze *neposrednost*, *neposredno* ne upotrebljava kao termine, ali se vrlo često njima služi u privatnoj komunikaciji (pismima). Očito je, međutim, da transcendentalne radnje *preskoka*, *iskoraka* (*Überstieg*) i cijeli sklop značenja koji ih okružuje imaju karakter neposrednosti koji je i temporalno određen kao *unaprijednost*, *a priori*, *Entwurf* etc.

<sup>44</sup> *Briefwechsel* Heidegger Blochmann, 1989.: 60.

<sup>45</sup> Moj pokušaj rekonstrukcije tog puta i krize utemeljenja v. u: *Heideggers Kritik der Metaphysik und das Problem der Ontologie*, Würzburg, 1986.

Kada je riječ o sklopu Heidegger i nacizam, postoji – uza svu otvorenost i preliminarnost – i jedna izvjesnost. Heideggerovi motivi i zamišljeni ciljevi potpuno su različiti od onih nacistā i nacionalsocijalističkoga pokreta. Njegov je cilj *geistige Revolution*, a njemački narod imaginiran kao onaj koji može utemeljiti jedan novi duhovni svijet – *svijet*, a ne njemački (osvajačko-istrebljujući) etno-kozmos; njemački narod nije cilj nego sredstvo k cilju, kako eksplicite kaže u razračunu s Hitlerom: “Očuvanje naroda nikako nije mogući cilj” (*Erhaltung des Volkes ist nie ein mögliches Ziel*).<sup>46</sup> To ne dovodi u pitanje gore podastrtu kritičku karakterizaciju Heideggerova odbijanja da preuzme javnu političku i moralnu odgovornost za djelovanje tijekom nacističke diktature. Istraživanje nas je dovelo do pitanja o tomu što je Heideggera *filozofski* navelo da se upusti u političku praksu.

Ta se pitanja kreću na drugoj razini: ona pitaju o filozofskim motivima. Skup tih pitanja i motiva valja obrađivati nezavisno od političke i sfere moralne odgovornosti, odnosno sfere konkretnoga politički djelatna života. Heideggerovi filozofski motivi proizlazili su s jedne strane iz njegove koncepcije povijesnog utemeljenja ljudskoga bitka, odnosno *tubitka* (*Dasein*), a s druge iz pretpostavke kako su zbivanja u njemačkom narodu, okupljanje oko jedne ujedinjujuće ideje i jednog vođe, nicanje jednoga temeljnoga zajedničkoga raspoloženja (*Grundstimmung*), naznake mogućeg početka jednoga cjelovita preokreta, duhovne revolucije kojom bi otpočelo novo povijesno doba neposredna, izvorna utemeljenja onoga tipa koji je Heidegger prepoznao u povijesnom svijetu antičke Grčke.<sup>47</sup>

U biti glavni motiv, tj. pokretačka snaga cijeloga toga koncepta nije bila političke naravi, jer je izvivala iz kritike karaktera prirodnih znanosti i njihovih spoznaja – kao što je, uostalom, bio slučaj i s Husserlovom kritikom tzv. objektivnih znanosti i njegovim shvaćanjem zloguke uloge toga “krivoga” načina spoznaje za konstituciju svijeta života.

Ovakav pristup omogućuje da te Heideggerove intencije podvrgnemo kritici s obzirom na ono što je u toj filozofskoj koncepciji krivo ili vrijedno dubinske analize, a to je njegova vizija, intencija da se iz filozofskog mišljenja skoči (na bilo koji način) u praktično-povijesno utemeljenje zbilje. Tu se koncepciju može raščlanjivati bez obzira na konkretno dana politička oblikovanja društva. Ona ima veze s određenim, postojanim, karakterom filozofije, ali i s konkretnom povijesnom situacijom filozofije i duhovnih znanosti nakon velebna trijumfa prirodnih, tj. fizikalno-tehničkih znanosti i zajednička je mnogim filozofima i sociolozima 19. i 20. stoljeća. To su pitanja koja tvore predmet nekog posebnoga – po prirodi stvari opsežna – istraživanja.

Na ovom je mjestu glavno bilo pokazati kako se metodološki polja ili razine istraživanja – kritike i interpretacije – mogu i možda trebaju razgraničiti. Iz ovog polazišta gledano, irelevantan je politički karakter pokreta na koji se to filozofsko mišljenje koje želi praktičnu promjenu obraća. Naravno, može se pitati o razlozima zbog kojih Heideggerov filozofsko-revolucionarni žar nije bio usmjeren na neki drugi, primjerice komunistički pokret, nego baš na nacistički. Prvi se odgovor na to pitanje lako nādaje na

<sup>46</sup> GA, 1989. (t. 65): 99 “Weltanschauungen, die (statt Gott) das Volk selbst als Ziel und Zweck aller Geschichte” ansetzen; ebenda, S. 24, 40.

<sup>47</sup> “die Stunde unserer Geschichte hat geschlagen!” GA, 1989. (t. 39): 294.

temelju brojnih njegovih kritičkih primjedbi na komunizam, koji ne kritizira na rasprostranjen “anti-komunistički” način raznih vidova nego kao oblik “platonizma”.

Tako dolazimo u blizinu “rupe” u koju je jednom nogom upao kada se okrenuo nacizmu: njegova je percepcija bila da se tu događa nešto povijesno-životno u razlici spram pukih nastojanja platoniskoga tipa koja preko ostvarivanja neke “ideje” žele promijeniti zbilju. Jedna karakteristična u nizu mnogih formulacija iz toga vremena glasi: “Ovaj neizmjerni trenutak u koji je nacionalsocijalizam danas gurnut jest nastajanje jednoga *novoga duha zemlje uopće*” (Dieser ungeheure Augenblick, in den der Nationalsozialismus heute gedrängt ist, ist das Werden eines *neuen Geistes der Erde überhaupt*; GA 2000: 148) Odatle je s jedne strane vidljivo kako Heidegger shvaća povijesni trenutak i, vezano uz to, karakter revolucije za kojom stremlji, a s druge kako pritom pretpostavlja neko izvorno djelovanje, nešto što nastaje iz sebe (*gedrängt ist*) – dakle ono što sam gore nazvala *neposrednošću*. Ta se koncepcija temelji na kritici metafizike shvaćene kao platonizam, odnosno kao dominacija Platonova pojma ideje kroz povijest filozofije.

Uvidjevši pogrešku i povukavši se iz politike, Heidegger će se i s nacionalsocijalizmom obračunavati na sličan način. Heideggerova kritika (a time i ono što naziva destrukcijom tradicionalne ontologije) podjednako se odnosi na kršćanski pojam boga (*Isto*: 147),<sup>48</sup> kao i na marksizam (*die Ideologienlehre des Marxismus*).<sup>49</sup> Obračunavanje s “krivim” nacionalsocijalizmom zapravo je počelo i prije napuštanja političke scene, osobito u pogledu nacističkoga biologizma, što je zapravo ideološka srž rasističkog učenja na koje se nacizam pozivao.<sup>50</sup> Biologizam kritizira na dva načina.

Prvo, kao teoriju koja nema niti može imati neko apsolutno značenje, pa rekonstruirati političko-povijesni kontekst njena oblikovanja u teoriju, tj. povijesni kontekst Darwinova učenja o životu. Drugo, izjednačuje je sa svim drugim suvremenim teorijama koje po njemu, bez obzira na pojavne razlike, imaju istu “platonističku” bît (zapravo, kako postaje jasno nekoliko godina kasnije u razračunavanju s Nietzscheom, odnosno “europskim nihilizmom”, Heidegger tu, u novovjekovoj metafizici, dijagnosticira nešto što naziva “obnutim platonizmom”). Kako slijedi, biologizam se kao način mišljenja “u načelu ni po čemu ne razlikuje od Freudove psihoanalize (...) niti od marksizma, koji ono duhovno uzima kao funkciju gospodarskog procesa proizvodnje; uzmem li umjesto toga ono biološko ili bilo što drugo, za odlučno pitanje o načinu bitka jednog povijesnog naroda, to je svejedno” (*isto*: 211).

U bilješkama nastalima između 1936. i 1938. pod naslovom *Prinosi filozofiji* još jasnije formulira kritiku “totalnih” svjetonazorā, svjetonazorā koji (na mjesto boga) postavljaju narod kao “cilj i svrhu cjelokupne povijesti” (*GA*, 1989.: 99).<sup>51</sup> Tih nekoliko

<sup>48</sup> “zum Begriff der Idee”: “mit Hilfe dessen, was Platons Ideenlehre bereitstellte, wurde der christliche Gottesbegriff gefasst”.

<sup>49</sup> “Der Marxismus kann daher nur dann endgültig erledigt werden, wenn wir uns zuvor mit der Ideenlehre und ihrer zweijahrtausend langen Geschichte auseinandersetzen”, (*Isto*: 151).

<sup>50</sup> *Isto*, 209; predavanje 30. siječnja 1934.

<sup>51</sup> “die ‘totalen’ Weltanschauungen, die (statt Gott) das Volk selbst als ‘Ziel und Zweck aller Geschichte’ ansetzen”; usp. 24, 40.

napomena prilično jasno pokazuje da je filozofska motivacija Heideggerova pronacističkog angažmana 1933.-1934. potpuno udaljena od nacionalsocijalističke ideologije. Zapravo je Heideggerovo mišljenje posve nespojivo s ideološkom biti nacizma, s biološki konstruiranim rasizmom. To je, naravno, tek neka vrsta međurezultata, jer bi dalje trebalo moći objasniti apsurd kako netko tko je od rasizma (kao biti nacizma) intelektualno udaljeniji od mnogih suvremenika ne samo u komunističkom Sovjetskom Savezu nego i u zemljama liberalne demokracije<sup>52</sup> tako zdušno – pa makar i nakratko – podupire taj pokret. Jednoznačan se odgovor vjerojatno neće moći naći, ali bi se nekom sistematskom studijom mentaliteta, povijesnog sklopa, vrijednosti tradiranih u Heideggerovu zavičaju i njegovim badenskim specifičnostima moglo približiti razjašnjavanju tog apsurd. Takvo istraživanje moralo bi se bezuvjetno posvetiti i utjecaju koji je na Heideggera i njegovu generaciju – kojoj su, osim Hitlera, pripadali i Wittgenstein i Charlie Chaplin, svi rođeni iste godine – imala katastrofa Prvoga svjetskog rata.

Na ovome je mjestu, koje je u biti metodološko razmatranje, taj međurezultat dovoljan, te zapravo zaključuje njegov drugi dio. Razmatranje kao cjelina bilo je usidreno oko dviju teza vezanih uz način na koji je Heidegger predmet istraživanja.

Prva teza kaže: Ako je Heidegger predmet nekog istraživanja kao historijska osoba i s obzirom na svoje djelovanje kao rektor u Trećem Reichu, onda je valjana jedino ona povijesno-znanstvena metoda koja se na istorodan način može primijeniti i na druge slične predmete. Takva istraživanja, nadalje, zahtijevaju da se “slučaj Heidegger” stavi u povijesni kontekst i da se pritom poštuje načelo razmjernosti. Valjanim se imaju smatrati one kritičke rasprave koje zadovoljavaju te osnovne kriterije znanstvenog postupka. Kritički dio te teze pokazao je na nekoliko primjera da u razračunavanju sa “slučajem Heidegger” preteže metodološki nemar. Općenito još mogu dodati kako nema ni jedne kritičke rasprave o “slučaju Heidegger” koja bi ozbiljno uzela u obzir izvanredna istraživanja povjesničara o sveučilištima, nacističkim studentima, organizaciji *Gleichschaltung-a*, te ulozi visokoškolskih nastavnika u nacističkom vremenu, pa njihove rezultate primijenila na nj.<sup>53</sup>

<sup>52</sup> Generalno, naime, ideje i eksperimenti sovjetskih biologa i genetičara koji su komunističkog “novog čovjeka” htjeli proizvesti i u smislu nove sovjetske rase obiluju nevjerojatnim bizarnostima; usp: Beyrau, Dietrich: *Im Dschungel der Macht. Intellektuelle Professionen unter Stalin und Hitler*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 2000. Biologističke ideje eugeničkog optimiranja stanovništva bile su od polovice 19. stoljeća na djelu kako u Engleskoj, tako i u SAD-u, gdje su se provodili raznorazni programi selekcioniranja “nepoželjnih” grupa ili biološko-socijalnih osobina, baš kao i u Švedskoj, i to još poslije Drugoga svjetskog rata. Najgori oblik rasističko-biološke selekcije i odgovarajućega diskriminirajućeg tretmana u tzv. slobodnom demokratskom svijetu provodila je Australija prema svom domorodačkom stanovništvu sve do sedamdesetih godina 20. stoljeća. Istraživanja tih fenomena i praksā tek su u povojima.

<sup>53</sup> Ovdje upozoravam na izvanrednu studiju: Grüttner, 1995. Daljnja relevantna literatura u aparatu uz prijevod *Rektorskoga govora*, Heidegger 1999. U djelu Georga Leamana (1993.) naslov “Heidegger im Kontext”, doduše, najavljuje takav postupak, ali se autoru očito nisu svidjeli rezultati onoga što u podnaslovu naziva “Gesamtüberblick zum NS-Engagement der Universitätsprofessoren”. Iako mora priznati da “Heidegger nije čak ni hinio prihvaćanje rasističke koncepcije, za razliku od drugih profesora filozofije” (124), Leaman se trudi prije svega pokazati ga kao ordinarna nacista, pa u tu svrhu izmišlja neki apsurdni “darvinizam duha” (121), a sve u svemu pokušava umanjiti golemu razliku koja je postojala između Heideggerove i pozicije velike većine njegovih kolega, sljedbenika nacizma, rasizma i gorljivih antisemita, što

Druga teza kaže: Odgovoru na pitanje o tome kako se Heidegger *filozofski* našao u nacionalsocijalizmu lakše i valjanije ćemo se približiti ako u središte stavimo pitanja filozofske, tj. fenomenološke metode i uz njih vezan problem utemeljenja. To nas je dovelo barem do *jednog* odgovora: slijedom njegove analize i ontološke rekonstrukcije geneze spoznaje, tj. spoznavajućega, praktično određenoga, uvijek orijentiranoga tu-bitka (*Dasein*), te njegova ontološko-egzistencijalnoga karaktera (temelnog načina bitka), Heideggeru se kao ponor otvara pitanje utemeljenja svjetotvorećega djelovanja, čina. On nakon *Bitka i vremena* na više načina traži odgovor na to pitanje, takav koji ne bi pao ispod kritičke ontološko-transcendentalne razine postupka.

To je faza Heideggerove krize, tu počinje ono što sam naziva *das Scheitern*, izjalo-vljavanje, ali za tu su krizu karakteristični i vrlo smjeli prijedlozi rješenja. U toj fazi krize utemeljenja Heidegger iskače iz filozofije – sigurno ne bez utjecaja političke atmosfere koja ga je okruživala – u praktičnu sferu, i odaje se neutemeljenim pretpostavkama o tobožnjem izrastanju nove narodnosne povijesne epohe. Američki filozof Theodore Kisiel (2001.) s tim je u vezi uvjerljivo rekonstruirao filozofski izvor Heideggerova mišljenja povijesnog naroda u pojmu generacije (SZ, 384-385, odnosno §74), u konstituirajućoj funkciji naraštaja za tradiciju i zajednicu i u tom sklopu izrastajući narod. Pošto mu se taj koncept zajedno s političkom praksom revolucije sveučilišta izjalo-vio, Heidegger nakon kritičkog razgraničavanja s tezama nacista počinje relativizirati taj pojam – pri kojem je ipak evidentno da *nema* baš nikakve veze s rasističkom ideologijom, odnosno *Blut-und-Boden* predodžbama – i u središte dolazi pojam jezika. Ali to je predmet za neki poseban ogled.

Ovim je razmatranjem pokazano kako se jednim otvorenim postupkom koji se ne oslanja na unaprijedne postavke može doći do analitičke osnove kako za razumijevanje Heideggerova filozofskog postupka, tako i za kritičko razračunavanje s njegovim zabludama.

on nikad nije bio iako mu se, naravno, imputira (opet bez pravih dokaza). Hannah Arendt je sačuvala njegovo pismu u kojem zimi 1932/1933. (!) vehementno pobija “objede” o tobožnjem antisemitizmu (1998.: 68-69). Je li te godine u Njemačkoj bilo još osoba (na tako povlaštenu položaju!) koje bi se pravdale zbog optužbi da su antisemiti, i to u opsežnu pismu jednoj židovskoj studentici? U to se opravdano može posumnjati. Usp. Melčić, 2005.

### Literatura

- Arendt, Hannah, 2000.: Die Nachwirkungen des Naziregimes: Bericht aus Deutschland, u: Lutz, Ursula (ur.), *In der Gegenwart*, Piper, München
- Arendt, Hannah/ Heidegger, Martin, 1998.: *Briefe 1925-1975*, Lutz Klostermann, Ursula (ur.), Frankfurt a. M.
- Fariás, Victor, 1989.: *Heidegger und der Nationalsozialismus (Heidegger et le nazisme, 1987)*. Mit einem Vorwort von Jürgen Habermas, S. Fischer, Frankfurt a. M.
- Fried, Gregory, 2000.: *Heidegger's Polemos. From Being to Politics*, Yale University Press.
- Friedman, Michael, 2004.: *Carnap Cassirer Heidegger. Geteilte Wege*, Fischer Taschenbuch, Frankfurt a. M.
- Gadamer, Hans Georg, <sup>6</sup>1990.: *Wahrheit und Methode I i II*, J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen
- Gadamer, Hans Georg, 1995.: *Philosophische Lehrjahre*, Frankfurt a. M.
- Gethmann, Karl F., 1974.: *Verstehen und Auslegung. Das Methodenproblem in der Philosophie Martin Heideggers*, Bonn
- Gethmann, Karl F., 1988.: "Heideggers Konzeption des Handelns in *Sein und Zeit*", u: Gethmann-Siefert, A./Pöggeler, O., (ur.), *Heidegger und die praktische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt a.M.
- Gross, Mirjana, 1996.: *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Novi liber, Zagreb
- Habermas, Jürgen, <sup>3</sup>1984.: *Philosophisch-politische Profile*, Frankfurt a. M.
- Habermas, Jürgen, 1985.: *Der philosophische Diskurs der Moderne*, Frankfurt a. M.
- Heidegger, Martin, [1927.] <sup>12</sup>1972.: *Sein und Zeit*, Niemeyer, Tübingen (u tekstu: *SZ*)
- Heidegger, Martin, 1947.: *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den "Humanismus"*, Francke/ Bern
- Heidegger, Martin, 1969.: *Zur Sache des Denkens*, Niemayer, Tübingen
- Heidegger, Martin, 1977.: *Vier Seminare. Le Thor 1966, 1968, 1969. Zähringen 1973*, Frankfurt a. M.
- Heidegger, Martin, *Gesamtausgabe* 1976.: *Logik. Die Frage nach der Wahrheit* (Marburger Vorlesung ZS 1925/26), tom 21, Klostermann/Frankfurt a. M. (dalje: *GA*)
- GA* 1983.: *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit, (ZS 1929./30.)*, tom 29/30 ur. F. W. v. Herrmann
- GA* 1994.: *Einführung in die phänomenologische Forschung (1923/24)*, tom 17, ur. F. W. v. Herrmann
- GA* 1987.: *Zur Bestimmung der Philosophie* [frühe Freiburger Vorlesungen Kriegsnotsemester 1919 und Sommersemester 1919] sv. 56/57 (ur.) Bernd Heimbüchel
- GA* 1989.: *Beiträge zur Philosophie. (Vom Ereignis)* (1936-1938), tom 65, ur. F. W. v. Herrmann
- GA* 1989.: *Hölderlins Hymnen "Germanien" und "Der Rhein"* (Wintersemester 1934/35) tom 39, (ur.) Susanne Ziegler



- GA 1999.: *Vom Wesen der Sprache. Die Metaphysik der Sprache und die Wesung des Wortes. Zu Herders Abhandlung "Über den Ursprung der Sprache"* (Oberseminar LjS 1939) tom 85
- GA 2000.: *Reden und andere Zeugnisse eines Lebensweges 1910-1976*, tom 16, (ur.) Herrmann Heidegger
- Heidegger, Martin/ Blochmann, Elisabeth, 1989.: *Briefwechsel 1918-1969*, Storck, Joachim W. (ur.), Deutsche Schillergesellschaft/Marbach
- Heidegger, Martin/ Jaspers, Karl, 1990.: *Briefwechsel 1920-1963*, (ur.) W. Biemel/H. Saner, Frankfurt a. M.
- Heidegger, Martin/ Rickert, Heinrich, 2002.: *Briefe 1912 bis 1933 und andere Dokumente*, Denker, Alfred (ur.), Frankfurt a. M.
- Heidegger, Martin, 1999.: *Rektorski govor*, Matica hrvatska, Zagreb, prevela i protumačila Dunja Melčić
- Kershaw, Ian, 1998./2000.: *Hitler 1889-1936; Hitler 1936-1945*, 1. i 2 svezak, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart
- Kisiel, Theodore, 1993.: *The Genesis of Heidegger's Being and Time*, Univ. of California Press, Berkeley [i dr.]
- Kisiel, Theodore, 2001.: "Der sozio-logische Komplex der Geschichtlichkeit des Daseins: Volk, Gemeinschaft, Generation", u: Weiß, Johannes (ur.), 85-104.
- Kisiel, Theodore, 2002.: *Heidegger's Way of Thought. Critical and Interpretative Signposts*, Continuum, New York (ed. Alfred Denker/Marion Heinz)
- Leaman, Georg, 1993.: *Heidegger im Kontext. Gesamtüberblick zum NS-Engagement der Universitätsprofessoren*, Hamburg
- Löwith, Karl, [1949.] 1986.: *Mein Leben in Deutschland vor und nach 1933. Ein Bericht*, Metzler, Stuttgart
- Martin, Bernd, 1989.: "Martin Heidegger und der Nationalsozialismus", u: isti (ur.), *Martin Heidegger und das 'Dritte Reich'. Ein Kompendium*, Wiss. Buchgesellschaft/Darmstadt
- Melčić, Dunja, 1986.: *Heideggers Kritik der Metaphysik und das Problem der Ontologie*, K&N, Würzburg
- Melčić, Dunja, 1989.: "M. Heidegger uoči stogodišnjice rođenja. Presjek novijih istraživanja", *Naše teme*, 10
- Melčić, Dunja, 2005.: "Ausharrendes Fragen, beständiges Scheitern – Grundlegendes schaffen. Das Heidegger-Syndrom", *Kommune*, 1
- Ott, Hugo, 1983./1984.: Martin Heidegger als Rektor der Universität Freiburg i. Br. I i II, *Zeitschrift des Breisgauer Geschichtsvereins (ZBG)*, 102/103: 121-136, 107-130
- Ott, Hugo, 1985.: Martin Heidegger und die Universität Freiburg nach 1945, *Historisches Jahrbuch*, 105: 95-128
- Ott, Hugo, 1987.: "Wege und Abwege. Zu Victor Fariás kritischer Heidegger-Studie", *Neue Züricher Zeitung*, 277, 28/29 Nov. 1987.
- Ott, Hugo, 1988.a: Martin Heidegger und Nationalsozialismus, Heidegger und die praktische Philosophie, u: Gethmann-Siefert, Annemarie/ Pöggeler, Otto (ur.), *Heidegger und die praktische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt: 64-77

- Ott, Hugo, 1988.b: *Martin Heidegger. Unterwegs zu seiner Biographie*, Campus, Frankfurt
- Ott, Hugo, 1994.: *Laubhüttenfest 1940. Warum Therese Loewy einsam sterben mußte*, Herder, Freiburg
- Papenfuss, Dietrich/ Pöggeler, Otto, 1990.: Zur philosophischen Aktualität Heideggers (Symposium d. A. v. Humboldt-Stift./April 1989.), 2. tom, *Im Gespräch der Zeit*, Frankfurt
- Petzet, Heinrich Wiegend, 1983.: *Auf einen Stern zugehen. Begegnungen und Gespräche mit Martin Heidegger 1929 – 1976*, Societäts-Verlag, Frankfurt a. M.
- Rentsch, Thomas, <sup>2</sup>2003.: *Heidegger und Wittgenstein. Existential- und Sprachanalysen zu den Grundlagen philosophischer Anthropologie*, Klett-Cotta, Stuttgart
- Rockmore, Tom, 1996.: Die geschichtliche Kehre oder Otts Verdienst im Fall Heideggers, u: Hermann Schäfer (ur.), *Annäherungen an Martin Heidegger. Festschrift für Hugo Ott zum 65. Geburtstag*, Frankfurt/New York: 9-22
- Safranski, Rüdiger, 1994.: *Ein Meister aus Deutschland. Heidegger und seine Zeit*, Hanser, München
- Schneeberger, Guido, 1960.: Guido Schneeberger: *Nachlese zu Heidegger. Dokumente zu seinem Leben und Denken*. Bern 1962. (Ergänzungen zu einer Heidegger-Bibliographie)
- Thomä, Dieter, 1990.: *Die Zeit des Selbst und die Zeit danach. Zur Kritik der Textgeschichte Martin Heideggers 1910-1976*, Suhrkamp, Frankfurt a. M.
- Thomä, Dieter (ur.), 2003.: *Heidegger. Handbuch. Leben – Werk – Wirkung*, Metzler, Stuttgart
- Vietta, Silvio, 1989.: *Heideggers Kritik am Nationalsozialismus und an der Technik*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen
- Weiß, Johannes (ur.), 2001.: *Die Jemeinigkeits des Mitseins. Die Daseinsanalytik Martin Heideggers und die Kritik der soziologischen Vernunft*, UVK.

Dunja Melčić

*CRITIQUE AND METHOD:  
HEIDEGGER AS A CASE AND A THINKER*

*Summary*

The article distinguishes two ways in which Heidegger can be a subject of research. In one type of research, he is a historical figure of political events, and as such a subject of history as a science. Such research has to satisfy the scientific criteria of historiographical method regardless of how critically it treats its subject. In the second type, the subject are Heidegger's work and the philosophical motives of his political involvement at the start of the Nazi regime in 1933/34. An analysis has in both cases come up with some sloppy scientific procedures and shown that frequently the a priori assumptions get the upper hand, and tend to lean in favour of proving his guilt.

A brief introductory overview of the debate is followed by a concise historical outline of the stages in this controversy, and then by an excursus about the essence of the scientific method, and finally by a critical review of the works of some historians which serves the author to demonstrate how it is possible for research to get off the right track when not respecting the criteria and the standards of the scientific method. The second part focuses on the question of the interpretation of the relationship between philosophy and political activism. The thesis (with critical references to some recent ideas by Fried, Kiesel, Thomä) is that the philosophical motives of Heidegger's "leap" into politics should primarily be sought in the methodological dimensions of his work, primarily in those linked to the problems of grounding, and not so much in certain notional concordances of his categories with the Nazi terminology and concepts.

*Key words:* the Heidegger case, genocide of Jews, Hannah Arendt, method, Hugo Ott, Karl Löwith, Marxism, Nazism, platonism, Nietzsche, people, language, historicalness



*Mailing address:* Blanchardstr. 24, D-60487 Frankfurt am Main.  
*E-mail:* dunja@melcic-mikulic.de